

55(092)

59(092)

Peder Ascanius.

(Kort biografi på Høitidsdagen 26de februar 1838 av Thorolf Vogt).

De tre fremste norske naturforskere i den annen halvdel av 1700-årene, i den epoke som med rette har vært kalt den linnéanske tidsalder i naturvidenskapen, var vel utvilsomt vårt selskaps stifter biskop JOHAN ERNST GUNNERUS, en betydelig organisatorisk kraft og en fruktbar botanisk og zoologisk forfatter; presten HANS STRØM, zoolog, botaniker (bl. a. bryolog) og mineralog, en sjelden naturvidenskapelig begavelse, en 1700-årenes Michael Sars som imidlertid blev i sin prestegjærning hele sitt liv; og den noe yngre MARTIN VAHL, professor ved Københavns Universitet, betegnet som Danmarks mest berømte botaniker i eldre tid.

Av andre norske naturforskere fra dette tidsrum kan nevnes professor og oberberghauptmann PEDER ASCANIUS, zoolog og bergmann; tollembedsmannen i København NILS TØNDER LUND, entomolog og botaniker; og stiftsprost i Trondhjem, HANS JACOB WILLE, topografisk forfatter og botaniker.

Av dansker som gjorde Norge til sitt annet fedreland og som drev naturvidenskapelige studier kan særlig nevnes jernverks-eieren CARL DEICHMAN, mineralog og bergmann, mest kjent for sin store donasjon hvorav det Deichmanske Bibliotek i Oslo er vokset frem, og presten JACOB NICOLAI WILSE, forfatter av topografiske skrifter.

Enkelte dansker som opholdt sig en kortere eller lengere tid i Norge som embedsmenn m. v. har publisert naturhistoriske skrifter, således professor og oberberghauptmann MORTEN THRANE BRÜNNICH, zoolog og bergmann; biskop i Bergen og senere prokansler ved Københavns Universitet ERICH LUDVIGSEN PONTOPIDAN, forfatter av det bekjente store verk: Det første Forsøg paa Norges Naturlige Historie; og apotekeren på Kongsberg NICOLAI TYCHSEN, kjemiker og mineralog. Hertil kommer naturhistoriske bidrag fra reisende danske o.a. naturforskere som ikke skal nevnes her.

Sammenlignet med det overordentlig rike naturvidenskapelige liv i Sverige og også i Danmark, må en bli slått av i hvor høy grad de naturvidenskapelige studier som helhet lå nede i vårt land på denne tid. Dette hang selvsagt sammen med mangelen

på et eget norsk universitet. Naturvidenskapen her i landet blev jo dyrket vesentlig av geistlige og av enkelte bergmenn i deres fristunder, ofte under vanskelige forhold. Så meget mere må en beundre f. eks. en HANS STRØM's utholdende og glimrende arbeide, videnskapelig nesten helt isolert som han var, og delvis uten tilstrekkelige litterære hjelpemidler. En videnskapelig kraft som MARTIN VAHL gikk tapt for landet, han bosatte sig i Danmark hvor han fikk gode arbeidsvilkår, og hans virksomhet tilhører stort sett dette land. Arbeidet for opprettelsen av et eget norsk universitet gikk også for en ikke liten del ut fra de menn som er nevnt ovenfor, fra GUNNERUS i 1771, fra STRØM i 1778, og fra WILSE i 1793. Ved Bergseminaret på Kongsberg kan man neppe si at det dannet sig noe videnskapelig miljø av betydning, hvad man vel burde ha ventet. Bare i Trondhjem lyktes det for en så kraftig personlighet som GUNNERUS, og hans feller SCHØNING og SUHM, å skape et videnskapelig centrum for den tid de levet heroppe. Først ved Universitetets opprettelse i 1811 skjedde det en forandring i disse forhold.

Ved høitidsdagen idag minnes PEDER ASCANIUS ved pregnancyen av vårt Selskaps minnejeton. Hans portrett malet av en ukjent mester henger i Videnskabselskabets festsal her på Katedralskolen. (Om maleriet har lektor J. BRODAHL meddelt: Maleriet er ikke signert. Det er ikke av en samtidig trønder, og heller ikke av en samtidig nordmann. Professor SCHNITLER har antydnet likeoverfor herr BRODAHL at det muligens kunde være malt av den svenske maler BREDÅ).

PEDER ASCANIUS blev født i 1723 på Nettet prestegård i Romsdal, som sønn av sogneprest MENTS PEDERSEN ASCANIUS og CLARA MARIE SCHJELDERUP, og vokste op i Aure på Nordmør. Faren tilhørte en gruppe av syv Møreprester, kjent i samtid og ettertid under navnet «de syv stjerner», som virket for en strengere kirketukt, men også for å lære folk å lese, i en tid da det heter at der i menigheter på 5-6000 sjeler neppe fantes én bibel og to-tre salmebøker, og da det å kunne lese i en bok var halvt hekseri. Denne prestegruppens virksomhet danner åpenbart optakten til den almindelige folkeoplysning som, i alle fall til en viss grad, slo igjennem senere i århundredet. En søster av faren var gift med et annet medlem av «Sjyvstjernen», presten PEDER STRØM, som var far til naturforskeren og presten HANS STRØM. Den første ASCANIUS som kjennes, oldefaren, var prest i Danmark, men hans sønn kom til Norge alt som skolegutt. Morfaren, PEDER SCHJELDERUP, var hytteskriver, d.v.s. leder av

kobbersmeltingen, på Tolga, under Røros Verk, noe som det kan være av interesse å legge merke til siden vår ASCANIUS i en periode av sitt liv var leder av sølvsmeltingen ved Kongsberg Sølvverk. ASCANIUS' slekt kan nærmest betegnes som en presteslekt, som har vært knyttet til Trøndelag og Møre i generasjoner.

PEDER ASCANIUS blev dimittert fra Trondheims Katedralskole i 1742, og reiste til København, hvor han blev immatrikulert ved Universitetet samme år. Her studerte han medisin, som dengang var inngangen til naturvidenskapen, og tok baccalaurusgraden, den laveste grad før doktorgraden, i 1747. Sommeren 1752 reiste han til Uppsala for å studere under LINNÉ og mineralogen WALLERIUS, som også var professor her.

CARL LINNÆUS, senere adlet VON LINNÉ, var da den opgående sol på naturvidenskapens himmel. LINNÉ's virksomhet betegner selvsagt for det første et veldig gjennombrudd rent vitenskapelig. I en tid da naturvidenskapene holdt på å drukne i kaos skaffet han tilveie systematiske beskrivelser og en systematisk orden som gjorde det mulig å beherske det veldig materiale. Når det gjaldt naturvitenskapelige spørsmål, feiet han tilside samtidens spissfindige fortolkninger av bibelens og klassiske forfatters skrifter, og fordypet sig i naturiakttagelsen selv. Men foruten sine svære latinske verker — latin var jo datidens vitenskapelige sprog — utgav han sine svenske reisebeskrivelser og andre svenske skrifter, skrevet i hans karakteristiske fyndige og enkle, ofte henrivende og poetiske stil, den dag i dag overordentlig leseverdige. Linné's virksomhet gjorde et veldig inntrykk på samtiden. Der gikk en bølge av naturvitenskapelig interesse ut fra Uppsala i stadig videre og videre kretser, ledsaget av en tro på naturvitenskapens nytte, som Linné alltid fremhevet.

Blandt dem i Danmark som blev grepet av denne interesse var FREDRIK V og grev MOLTKE, som både da og senere kom til å bety meget for ASCANIUS. Det første trykte skrift som kjennes av ASCANIUS er da også en Oratio panegyrica, en 28 sider lang lovprisningstale på latin i tidens sedvanlige stil, som han holdt over FREDRIK V og dronning JULIANE MARIE i Uppsala Akademi i juli 1752, til slutt også med lovprisninger av WORM og LINNÉ.

LINNÉ var blitt utnevnt til professor i 1741, og tilstrømmingen til hans kateter av svenske studenter var overveldende, men ASCANIUS kom til Uppsala som en av hans aller første utenlandske elever. Den første, i 1748-49, var en franskmann, MISSA, hvis videre skjebne er ukjent; den annen var dansken JØRGEN TYGE HOLM i 1750-51 og 54-57, senere ASCANIUS' nærmeste kon-

kurrent; og den tredje var ASCANIUS i året 1752-53. Senere kom utenlandske elever til LINNÉ i stadig stigende antall, tilsammenlagt omkring 50, mest fra Danmark, Norge, Russland og Tyskland, inntil de siste år før LINNÉ's død i 1778.

Som det hjertensgode menneske LINNÉ var, hjalp han sine elever, og ikke minst de utenlandske, etter beste evne. Hadde de dårlig råd, tok han ikke betaling av dem, og fattige og flittige elever — her er Holm og Ascanius nevnt særskilt — understøttet han med egne midler eller skaffet dem stipendier eller gaver.

Den studiekamerat ASCANIUS synes å ha sluttet sig nærmest til i Uppsala, var PETER JONAS BERGIUS, en av LINNÉ's mest begavede elever, senere professor i medisin i Stockholm. Om ham heter det hos SACKLÉN: «Han ansågs på sin tid för en af Europas störste Practici; hade en sällsynt gåfva att försöka nya läkemedel och en utmärkt insigt i Botanik, samt Pharmaceutiska Kemiën; var dessutom mycket arbetsam och hos sjuka outtröttelig». Han og broren Bengt har satt sig et varig minne ved sine store donasjoner, med den Bergianske Trädgården, til Vetenskaps-Akademien i Stockholm. Der foreligger en upublisert korrespondanse mellem BERGIUS og ASCANIUS, som Vetenskaps-Akademien har vært så elskverdig å stille til disposisjon (jfr brev nr 8-19 i tillegget side 66-81). Ellers har ASCANIUS vært sammen med bl. a. DAVID SOLANDER, senere deltager i COOKS berømte jordomseiling og ansatt ved British Museum, MÄRTEN KÄHLER, som reiste i Middelhavslandene, og den ulykkelige DANIEL ROLANDER, som reiste til Surinam, tre av LINNÉ's «apostler», utsendt for å samle materiale til ham.

Den første lille vitenskapelige avhandling av ASCANIUS er en beskrivelse, trykt i 1753, av et insekt som blev samlet på en ekskursjon med LINNÉ. Siden det er beskrevet før LINNÉ innførte binominal-nomenklaturen, er ASCANIUS' navn ikke knyttet til det.

Den neste trykte avhandling, som også henger sammen med Uppsalatiden, er et lite geologisk arbeide, som NILS ZENZÉN ved Riksmuseet i Stockholm har henledet min oppmerksomhet på. På reisen fra Uppsala til København forsommeren 1753 gjorde nemlig ASCANIUS noen geologiske undersøkelser ved det eienommelige jernmalmtfjellet Taberg i Småland, og fremla en avhandling i London i 1755, trykt i 1756: An account of a mountain of iron ore at Taberg in Sweden. ASCANIUS fremhever forsåvidt helt riktig at jernmalmen i Taberg ikke er dannet

som sedimentære lag («it is to be understood that the iron ore does not lie in regular strata, as in other places»). Men selve berget tyder han på en noe merkelig måte, siden han mener at det hviler på sand, og at det ikke har noen forbindelse med den faste fjellgrunn ellers i trakten. Snart etter, i 1760, gir den fremragende svenske bergmann og geolog DANIEL TILAS en etter tidens forhold aldeles utmerket beskrivelse av Smålands Taberg. Heller ikke han mener at jernmalmen er sedimentær, men tyder den som ganger. Han klargjør ASCANIUS' mistak m.h.t. bergets dannelse: «Men at dette Berg skulle icke hafva någon så kallad rot, utan ligga liksom ofvan på en sandbädd....., är aldeles emot all natur, och den sanning som sjelfva orten utvisar». Han finner også forklaringen på ASCANIUS' mistydning: den malm som brukes til jernsmeltningen brytes bare av løse, op til husstore blokker som er ramlet ned fra det bratte stup ovenfor, og disse blokkene kan delvis hvile på sand. Det må være dette ASCANIUS har sett. Diskusjonen fortsetter med avhandlinger av DE NAPIONI, som besøkte Taberg, og ABRAHAM GOTTLÖB WERNER i 1789, og av HAUSMANN, som også besøkte Taberg, i 1811. Disse tre forfattere tyder, om enn på noe forskjellig vis, jernmalmen i Taberg som en sedimentær dannelse i forbindelse med diabas eller grønnsten. Den wernerske skole i geologien anerkjente jo ikke de vulkanske bergarter som sådanne, men tydet selv diabaser og basalter som sedimentære lag. Deres generelle synspunkter m.h.t. dannelsen av Taberg representerer derfor ikke noe fremskritt i forhold til DANIEL TILAS' opfatning. Den første mere moderne fremstilling av forholdene ved Smålands Taberg leveres i 1876 av ANTON SJÖGREN, hvis avhandling også er ledsaget av en utførlig omtale av utforskningshistorien.

Snart etter tilbakekomsten til Kjøbenhavn startet ASCANIUS på sin store utenlandsreise, som varte i 5 år. Via Hamburg og Amsterdam kom han til Leiden, hvor han blev immatrikulert i september 1753 og blev et år. Derefter var han i London i 1754-55, i Paris i 1755-56, i Italia i 16 måneder i 1756-57, i Wien vinteren 1757-58, for å komme tilbake til Kjøbenhavn i august 1758. Hans ferd i disse årene kan følges ganske godt gjennom brev til LINNÉ og BERGIUS. Brevene inneholder en broget og mangfoldig samling av stoff, de handler om videnskapsmenn og deres virksomhet, om British Museum som skal bygges på SLOANES' og Royal Society's samlinger, om jøden DA COSTA som blev tatt fra sine samlinger og satt i gjeldsfengsel i London, om at «Madame POMPADOUR er forfærdelig intagen af botaniken og lægger en Hortus (have) an en mil fra Versailles». Han sender

frø og planter, delvis med beskrivelser, til LINNÉ, skriver om forskjellige dyregrupper, mest om koraller, om mineraler, til BERGIUS spesielt om nye lægemidler og behandlingsmåter, således ganske detaljert om inokulasjon mot kopper. ASCANIUS kan ikke sees å ha tatt doktorgraden på denne reisen, noe som angis av enkelte.

Et hittil upåaktet latinsk brev til LINNÉ (se oversettelsen side 64-65 av brev nr 5, datert Hafniae 24 april 1761), skrevet snart etter tilbakekomsten, er ubetinget av en viss historisk geologisk interesse. På denne tid var de såkalte neptunistiske anskuelser enerådende i geologien; man tenkte sig at alle bergarter var dannet ved avsetning i vann. Vulkanene søkte man å forklare ved at der strømmet ut stoffer som tendtes når de kom ut i frisk luft, eller ved at kull-lag eller kis-lag kom i brand. LINNÉ, WALLERIUS og TORBERN BERGMAN var neptunister. LINNÉ opfører f. eks. saxum (granitt m. m.) under sin Klasse III «Grusarter», og antar at disse bergarter er opstått ved sammenkitning av sandkorn. Ganske visst hadde filosofer som DESCARTES og LEIBNIZ hevdet at jorden var opstått av en smeltemasse, mens andre tenkte sig at jorden var kommet i brand da vannet trakk sig tilbake. Men man skilte ikke mellom lagdelte og vulkanske bergarter. Forløpere for en mere moderne betraktningstype var franske forskere, GUETTARD, DESMAREST, SOULAVIE og FAUJAS DE SAINT-FOND, som omkring 1770 kom på det rene med basaltbenkenes natur som lavadekker ved undersøkelser av det gamle vulkanområdet i Auvergne. Omkring 1770 beskriver også svenske forskere vulkanske bergarter, J. FERBER fra Syd-Italia og U. VON TROIL fra Island og Hebriderne. Men de grunnleggende arbeider kommer som bekjent fra skotske videnskapsmenn, i 1795 ved JAMES HUTTON, som gir bevis for granittens og basaltens eruptive opprinnelse ved å studere disse bergarters opptreden i Skottland, og noe senere ved JAMES PLAYFAIR og Sir JAMES HALL. De første decenniener av 1800-årene er preget av striden mellom neptunistene og «plutonistene», som mente at en gruppe av bergarter var dannet ved krystallisasjon av smelter som var trengt op fra jordens indre. Det er stort sett først etter den ledende neptunist WERNER's død i 1817 at erkjennelsen av de vulkanske bergarters natur slår helt igjennem. Ennu holder forresten neptunistiske anskuelser sig lenge hos enkelte. Vår første professor i geologi ved Universitetet i Oslo, B. M. KEILHAU, † 1858, var således en ganske ekstrem neptunist.

I lys av tidens stilling til disse spørsmål var ASCANIUS' brev bemerkelsesverdig, skrevet som det er allerede i 1761: «Det er

ganske underlig», skriver han efter oversettelsens tekst, «at de mineralogiske beskrivelser ennå idag knapt er ført videre enn til de objekter som Nord-Europa frembyr, og at den vulkanske klasse helt mangler; og den omfatter dog en hel del jord-, sten-, mineralarter etc. Særlig rikt på disse ting er Italia, som i så stor utstrekning i gammel tid har vært utsatt for brann» (d.v.s. vulkanske utbrudd); «men disse begivenheter strekker sig nødvendigvis ut over området for vår tidsregning. Fjellene i disse strøk består for det meste av hvit marmor, som er glatt og ren fra øverst til nederst. Haugene består av *Lava* — islendingene kaller den *Røyne* (= hraun) — av struktur og hårdhet som brunaktig glimmerførende helleberg (saxum). (Hvis det går an å slutte noe av rikdommen på glimmer omkring vulkanene, må også den ansees som et vulkansk produkt)». Lenger ned føier han til: «Jeg tilbragte flere dager på Vesuv som jeg også har hatt til lærer i disse ting».

ASCANIUS erkjenner klart at der ikke bare finnes lagdelte, men også vulkanske bergarter, selv i trakter hvor der åpenbart ikke finnes virksomme vulkaner i nutiden. Hans navn vilde utvilsomt ha vært opbevart i geologiens historie som forløper for mere moderne synspunkter hvis hans italienske materiale eller endogså bare hans Linné-brev var blitt offentliggjort for samtiden.

I 1759, snart etter tilbakekomsten fra sin store reise, blev ASCANIUS ansatt som professor i naturhistorie ved det samtidig nyoprettede Natural- og Husholdnings-kabinett på Charlottenborg i Kjøbenhavn. Denne institusjon blev oprettet av FREDRIK V etter forslag av grev MOLTKE, siden det ikke hadde vært mulig å få den moderne naturvidenskap inn ved universitetet, som var en meget konservativ institusjon med full rådighet over egne legatmidler. Grunnlaget til samlingene skrev sig fra JØRGEN TYGE HOLM's og ASCANIUS' reiser, de italienske mineraler, stenarter og forsteninger som var samlet av den siste nevnes blandt annet. Men der blev også foretatt store innkjøp, bl. a. fra ASCANIUS' forbindelse i London, DA COSTA. Fra Norge blev der besørget innsamlet og innsendt mineraler og malmer gjennom Bergamtene. «Det var en stor Iver», beretter institusjonens historieskriver HOLGER HANSEN, «der udvistes fra MOLTKEs og ASCANIUS's Side, og stor Offervillighed fra Kongens. Resultatet blev også en virkelig betydelig Samling, som overgik, hvad Universitetet kunde vise frem». ASCANIUS holdt offentlige forelesninger i mineralogi og kjemi. «Jeg er selv Vidne til det talrige Antal af Tilhørere, som da indfandt sig», skriver BRÜNNICH.

Videre blev det innrettet et «chymisk Verksted». I 1768 blev ASCANIUS innvalgt som medlem av vårt Selskap.

Under sin professortid ved Charlottenborg begynte ASCANIUS å utgi et stort anlagt zoologisk plansjeverk, med farvelagte plansjer og korte beskrivelser: «Icones Rerum Naturalium eller Teigninger til Naturhistoriens Oplysning og Forbedring». Det har åpenbart vært hans mening å skape en Fauna Danica, et slags sidestykke til den bekjente Flora Danica. Etter at det første hefte med 10 plansjer var kommet i 1767, fikk han anledning til å foreta zoologiske reiser i Norge i 1768, 69 og 70, fra Sørlandet til Bergen og antagelig videre til Møre. Han var ledsaget av en tegner, og tilsammen laget de 139 plansjer, som kunde reduseres til 100 ved utgivelsen, heri medregnet de 10 som alt var publisert. Ved sine zoologiske undersøkelser har han delvis benyttet sig av en bunnskrape, «en så kallad Trall eller Järn-machine (Jernramme med hov) som på hela 2 å 300 famnars djup up-tager af Hafsbotten, alt hvad hämtas kan» etc. (Se avhandlingen i K. Vetenskaps Academiens Handlingar).

På dette tidspunkt blev imidlertid ASCANIUS' videnskapelige bane avbrutt for alltid, siden han i 1771 meget mot sin vilje blev utnevnt til bergassessor ved Kongsberg Sølvverk. Situasjonen på Kongsberg var følgende: Siden verkets anlegg i 1623 og til 1768 gikk sølvverket gjennomsnittlig med et endogså meget godt overskudd. Etter R. STØREN's beregninger var utvinningen i disse år tilsammen 388,2 tonn sølv, og av dette gikk 8,3 % som netto overskudd inn i Statskassen i Kjøbenhavn, mens resten gikk til anleggs- og drifts-utgifter, heri medregnet f. eks. bygning av Kongsbergs store kirke som kostet 130,000 Rdl., utgiftene til Bergamt med domstol etc., saker som et bergverk nåtildags ikke vilde belastes med. Det siste overskuddsårv var 1768 med et driftsoverskudd på 55 000 Rdl. Men så begynte driftsunderskuddene, som beløp sig til ca 36 000 Rdl. i 1769 og omtrent det samme i 1770, innledningen til en stor sammenhengende underskuddsperiode som varte til 1805 da verket praktisk talt blev nedlagt. Den meget fortjente Oberberghauptmann MICHAEL HELTZEN, som hadde drevet verket med godt overskudd i mange år, blev kalt ned til Kjøbenhavn i 1770, men døde før han nådde frem, i en alder av 74 år. Noe måtte gjøres, og våren 1771 forlød det at ASCANIUS eller MORTEN THRANE BRÜNNICH skulde til Kongsberg. BRÜNNICH var også mineralog og zoolog, og var blitt ansatt som professor ved Universitetet etpar år i forveien. Disse to var de eneste videnskapelig utdannede mineraloger og kjemikere man hadde, og ved å flytte en av dem til Kongsberg

vilde man samtidig opnå å kvitte sig med Charlottenborg-museet, på samme måte som det hadde lyktes Partikulær-kammeret å skille sig av med den tilsvarende botaniske anstalt året i forveien. FREDRIK V og den naturvidenskapelig interesserte statsledelse var borte nå, og den nye ledelse ønsket å foreta besparelser. Det ser ut til at man først har tenkt å overføre BRÜNNICH til Kongsberg; ihvertfall blev det meddelt ASCANIUS ved en kabinetsordre av 6 mars 1771 at Charlottenborg-museet skulde forenes med Universitetet og at han skulde ansettes her. Da gikk imidlertid BRÜNNICH op til den almektige STRUDENSEE og gjorde energiske forestillinger mot å bli utnevnt. «Der König zwingt niemand, aber bedenken Sie sich» var det svar han fikk; men det var ASCANIUS som blev utnevnt. BRÜNNICH undgikk forresten heller ikke sin skjebne; ikke så mange år etterpå blev han også flyttet til Kongsberg meget mot sin vilje.

På Kongsberg blev ASCANIUS leder av hyttevesenet og jernhammervesenet samt av Bergseminaret. Sølvverkets historie for dette tidsrum er ennå ikke skrevet, og der foreligger så å si intet om hans arbeide her. Men det lar sig ikke nekte at han har etterlatt sig et mindre godt eftermæle ved Bergseminaret, hvor han i ganske høi grad forsømte sine forelesninger. Åpenbart med delvis sikte på ASCANIUS skriver således FABRICIUS i 1779: «Einigen von den Oberbergamts-Assessoren diese Vorlesungen aufzutragen würde ich in der That nicht anrathen. Der Verdienste und der Einsichten dieser Herren ohngeachtet, würden theils ihre übrigen Geschäfte solches wohl nicht erlauben, insonderheit da sie schon so lange von den akademischen Hörsälen entfernt, und es ihnen vielleicht schwer seyn würde, sich deutlich zu erklären, oder sich für die geringen Fähigkeiten ihrer Zuhörer verständlich auszudrücken; theils würden sie vielleicht auch diese Beschäftigung infra dignitatem halten, und solche mit Widerwillen annehmen, und mit Nachlässigkeit ausführen». Og i 1791 skriver ASCANIUS' efterfølger ved Bergseminaret THORSTENSON, som var en utmerket lærer, men ikke videnskapsmann: «At Forelæsningerne ved Seminariet fra 1771 til 1776, ej allene i dette Melleumrum af da værende Prof. ASCANIUS bleve høist sielden holdne, men endog i de 3de første af bemeldte Aaringer aldeles forsømte, er endnu i for manges Erindring til at kunne modsiges. Langt fra, at jeg anfører dette, som nogen Bebreidelse mod den agtværdige Mand, hvis Ligegyldighed for Sem. kunde undskyldes, deels ved hans andre Forretninger, som Assessor i Oberbergamtet, Hytte-Inspecteur o.s.v.; men fornemmelig ved en naturlig Ulyst til, efter først i mange

Aar at have forelæst de mineralogiske og kemiske Videnskaber for oplyste Mænd og Studerende ved Akademiet i Kiøbenhavn, da at igjentage samme for Ustuderede, som manglede de fleste præliminaire Kundskaber for at fatte disse».

At han ihvertfall har holdt forelesninger vises av et hefte som tilhører Videnskabselskapets Bibliotek i Trondheim, og som inneholder et referat av ASCANIUS' forelesninger over mineralogi ved Bergseminaret i 1775. Han følger den fremrakende svenske mineralog og kjemiker CRONSTEDT's lærebok, men kommer med bemerkninger om norske mineralforekomster. Særlig tør hans omtale av sølvet være av historisk interesse, siden han bl. a. gjennomgår de forskjellige tekniske prosesser ved Kongsberg ganske utførlig. Dessuten beskrives forskjellige kjemiske forsøk som han foretar for studentene.

Om ASCANUS' senere liv er lite å berette. Han blev Berghauptmann i Trondheim i 1776, tok avskjed i 1788 og flyttet til Kjøbenhavn, hvor han døde i 1803, 80 år gammel. I Trondheim hadde han, efter hvad BRÜNNICH meddeler, en samling av norske mineraler.

Med hensyn til hans store zoologiske plansjeverk, så fikk han utgitt tre hefter under sitt ophold i Norge, i 1772, 75 og 77, med tilsammen 30 plansjer. Et femte hefte på 10 plansjer blev utgitt i 1805, efter hans død, av RATHKE, som senere blev professor i Oslo. Men der gjenstod 83 plansjer, hvorav han vilde ha utgitt de 50. Der har vært foretatt inngående undersøkelser i Kjøbenhavn for å finne disse, men de befinner sig ikke i noe bibliotek eller arkiv her. Man har imidlertid kunnet følge dem til 1860-årene. Endel tegninger tilhørte konservator BECK i Kjøbenhavn, som døde i 1863, og mange tegninger tilhørte professor ESCHRICHT i Kjøbenhavn, men ved hans død i 1862 gikk de til utlandet. Foruten dette plansjeverk har ASCANIUS også utgitt forskjellige mindre zoologiske avhandlinger efter at han flyttet til Norge, trykt i Stockholm, Kjøbenhavn og Trondheim. Alle disse avhandlinger er imidlertid forfattet før overflytningen fant sted.

ASCANIUS' zoologiske arbeider og virksomhet har vært strengt bedømt av den danske zoologis historiker, GOSCH, i 1873, og hans fremstilling følges av senere danske biografer. Konservator CARL DONS har vært så elskverdig å gjennomgå de fem utkomne deler av ASCANIUS' plansjeverk, og har gitt en karakteristikk av ASCANIUS som zoolog, hvorav følgende utdrag skal meddeles her. Såvel DONS som avdøde konservator NORDGÅRD mener at ASCANIUS er blitt urettferdig bedømt. Hans beskrivelser er korte og knappe, idet han tydeligvis selv har ment at illustrasjonene var det vik-

tigste identifiseringsmiddel. Og plansjeverket er ikke bare real-istisk anlagt, men for mange arters vedkommende særdeles vellykket, idet enkelte plansjer selv etter nutidens fordringer må sies å være utmerket gjengitt. Der er beskrevet 5 nye fiskearter som fremdeles bærer hans navn, nemlig berggylten (*Labrus berggylta*), sildekongen (*Regalecus glesne*), brosmen (*Brosmius brosmie*), Stavsillen (*Argentina silus*) samt havueren (*Sebastes marinus norvegicus*). Videre har man kjemperuren (*Balanus hammeri*), en sjøpølse (*Holothuria intestinalis*) og en nakensnegl (*Dendronotus frondosus*). Konservator DONS uttaler at ASCANIUS i høi grad var en formkjenner, og fortsetter: «Jeg tror derfor at man med en viss rett vil kunne plasere ASCANIUS som zoolog ved siden av GUNNERUS». «ASCANIUS var en av de første som innførte skikken å ære personer ved å opkalle nye arter etter dem, idet han opkalte kjemperuren fra Hammerfest etter amtmann HAMMER. Han selv er senere opkalt, idet WAHLBAUM har gitt en ytterst eiendommelig utseende fisk navn efter ham, nemlig Hornkvabben, *Chirolepis ascanii*».

ASCANIUS var ganske visst ingen betydelig naturforsker, men han var utvilsomt en kunnskapsrik mann. På et tidspunkt viste han et merkelig klarsyn som geolog, og i norsk zoologi gjorde han en innsats som bør anerkjennes. Gjennem sine brev gir han inntrykk av å ha vært sterkt kritisk, endog sarkastisk innstillet like overfor personer og forhold. Han har neppe hatt almindelig sympati i samtiden, og dette tør ha kastet skygger også for effertiden. Den bekjente rektor LAURITZ SMITH, som kjente ham fra Trondheim i 1780-årene, og som ikke pleiet å legge fingrene imellem, omtaler ham imidlertid sympatisk i sine brev til von BÜLOW: «en mand som med sine Særheder altid bliver en indsigtfuld og patriotisk gammel Mand». «Han er en redelig, fornuftig og rettænkende Mand». «Jeg for min Part agter den gamle Svend meget og har lært meget ved Omgang med ham».

TRYKTE ARBEIDER AV PEDER ASCANIUS

- 1752 Oratio panegyrica in auspiciatissimos thalamos Friderici Quinti atque Julianæ Mariæ regis ac reginæ Daniæ, Norvegiæ, Vandalorum, Gothorum etc etc in Academia Reg. Upsaliensi d. 21 julii MDCCLII habita, jamque ad diem XI octobris devotissimo cultu regis manibus inserta. p. (I-IV) 1-28. Hafniæ.
- 1753 Aphis Populi tremulæ abdomine ecorni descripta à P. Ascanio Norvego, dignissimo Medicinæ cultore, Upsaliæ delegente. *Prodromus prævertens continuata Acta Medica Havniensia etc* p. 127-133 med 1 pl. Hafniæ 1753.
- 1756 An Account of a Mountain of Iron Ore, at Taberg in Sweden, in a

- Letter to Mr. Peter Collinson, F.R.S. By Peter Ascanius, M.D. Translated from the Latin by Mr. Emanuel Mendes da Costa, F.R.S. (Read Feb. 6, 1755). *Philosophical Transactions, giving some Account of the Present Undertakings, Studies, and Labours, of the Ingenious, in many Considerable Parts of the World.* Vol XLIX Part I. For the Year 1755. p. 30-34 med 1 pl. London 1756.
- 1766 Prospect d'un ouvrage intitulé Icones Rerum Naturalium. Copenhague 1766.
- 1767 Icones Rerum Naturalium, Eller Teigninger Til Natural-Historiens Oplysning Og Forbædring. Første hefte. Tverfolio. Tekst p. 11-56 (hver side har to spalter med særskilt paginering). Farvelagte plancher I-X. Kiøbenhavn 1767.
- Tysk utgave: Tverfolio. Tekst p. 9-56 (som ovenfor). Plancher som ovenfor. Kopenhagen 1767.
- Fransk utgave: Tverfolio. Tekst p. 9-56 (som ovenfor). Plancher som ovenfor. Copenhague 1767.
- Annen franske utgave, med forkortet tekst: Folio. Tekst p. 3-8. Plancher som ovenfor. Copenhague 1772.
- Tredje franske utgave, som den annen. Copenhague 1806.
- 1772 Icones Rerum Naturalium, Ou Figures Enluminées D'Histoire Naturelle Du Nord. Annet hefte. Folio. Tekst p. 3-8. Farvelagte plancher XI-XX. Copenhague 1772.
- Annen franske utgave, som den første. Copenhague 1806.
- 1772 Philine quadripartita, et förut obekant Sjö-kräk, aftecknad och beskrivet. *Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar* för år 1772. Vol. 33 p. 329-331. Tab. X. Stockholm 1772.
- 1774 Beskrivelse over en Norsk Sneppe og et Sødyr. *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter*. Vol. 5 p. 153-158. Tab. V. Kiøbenhavn 1774. (Innsendt fra Bergen til Gunnerus i 1770).
- 1775 Icones Rerum Naturalium, Ou Figures Enluminées D'Histoire Naturelle Du Nord. Tredje hefte. Folio. Tekst p. 3-6. Farvelagte plancher XXI-XXX. Copenhague 1775.
- Annen franske utgave, som den første. Copenhague 1806.
- 1777 Icones Rerum Naturalium, Ou Figures Enluminées D'Histoire Naturelle Du Nord. Fjerde hefte. Folio. Tekst p. 3-6. Farvelagte plancher XXXI-XL. Copenhague 1777.
- Annen franske utgave, som den første. Copenhague 1806.
- 1788 P. Ascanii indsendte Beretning om Sild-Tusten. *Nye Samling af det Kongelige Danske Videnskabers Selskabs Skrifter*. Vol. 3 p. 419-422. Kiøbenhavn 1788. (Innsendt fra Bergen i 1770 og trykt i tilslutning til Morten Thrane Brünnichs avhandling: Om Sild-Tusten, *Regalecus Remipes*, p. 414-418 sammesteds).
- 1805 Icones Rerum Naturalium, Ou Figures Enluminées D'Histoire Naturelle Du Nord. Femte hefte. Folio. Tekst p. 3-8, samt forord av utgiveren, senere professor i Kristiania Jens Rathke. Farvelagte plancher XLI-L. Copenhague 1805.
- Efter Brünnich (1782) skal videre teksten in Frantz Michael Regenfuss' Konkylieverk: Auserlesene Snecken, Muscheln und andere Schaal-tiere etc. Kopenhagen 1758, være forfattet av «Hr. Professor Kratzenstein, Ascanius og nu værende Kunstforvalter Spengler».

MANUSKRIFTER AV PEDER ASCANIUS

- 50 til 89 farvelagte plancher i folio. Tør anses som tapt. Se herom C. A. Gosch: Om nogle Zoologien vedrørende Haandskrifter. Naturhistorisk Tidsskrift 3. Rekke, 11 Bind p. 262. Kjøbenhavn 1877-78.
- MS «H 4to 47» i Videnskabernes Selskabs Bibliotek, Trondheim: «Compendium Mineralogia over det som forelæses og forklares paa den Kongelige Berg-Zimmerario paa Kongsberg af Herr Professor Ascanius in Anno 1775». 112 tettskrevne sider + 1 planche med kjemiske og mineralogiske tegn. Ikke skrevet av Ascanius selv.

LITTERATUR

- Benedicks, Carl 1907: Linnés Pluto Svecicus och Beskrifning öfwer Stenriket. Uppsala 1907.
- Birket-Smith, S. 1912: Kjøbenhavns Universitets Matrikel B. 3 p. 21, 71. København 1912.
- [Bradt, D. E.] 1782: Kort chronologisk Beskrivelse over Kongsberg-Sølvverk fra dets første Oprindelse til nærværende Tid. Kjøbenhavn 1782.
- Brünnich, Morten Thrane 1782: Historisk Indledning til Natur-Videnskaberne Fremgang under de Danske Konger siden Universitetets Stiftelse. Folio. Kjøbenhavn 1782.
- Brünnich, Morten Thrane 1783: Literatura Danica Naturalium. Hafniæ 1783. (Ikke sett).
- Collin, Jonas 1887: Peder Ascanius. *Dansk Biografisk Lexikon etc. udgivet af C. F. Bricka*. B. 1 p. 355-356. Kjøbenhavn 1887.
- Dahl, Ove 1892: Biskop Gunnerus's virksomhet fornemmelig som botaniker etc. *Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter* 1888-90 p. 102-253. Trondhjem 1892.
- Daae, Ludvig 1863: Thronhjems stifts geistlige historie fra reformationen til 1814. Thronhjem 1863.
- Daae, Ludvig 1864: Af Geheimeraad Johan v. Bülow's Papirer. Christiania 1864.
- Ehrencron-Müller, H. 1925: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814. B. 1 p. 165-166. Kjøbenhavn 1925.
- Erlandsen, Andreas 1844-55: Biografiske Efterretninger om den Nordenfjeldske Geistlighed. Christiania og Levanger 1844-55.
- Fabricius, Johann Christian 1779: Reise nach Norwegen mit Bemerkungen aus der Naturhistorie und Oekonomie. Hamburg 1779.
- Fries, Th. M. 1903: Linné. Lefnadsteckning. B. 2. Stockholm 1903.
- Fries, Th. M. 1911: Johann Beckmanns schwedische Reise in den Jahren 1765-1766. Tagebuch. *Uppsala Universitets Arsskrift* 1911. B. 2. Uppsala 1911.
- Gosch, C. C. A. 1873, 1878: Udsigt over Danmarks zoologiske Literatur etc. Anden Afd. B. 1, Tredie Afd. Kjøbenhavn 1873 og 1878.
- Hansen, Holger 1915: Natural- og Husholdnings-Kabinettet paa Charlottenborg. *Historiske Meddelelser om København* B. 5 p. 181-201. København 1915.
- Hansen, Holger 1923: Kabinetstyrelsen i Danmark 1768-1772. Aktstykker og Oplysninger. København.
- Hausmann, Joh. Fr. Ludw. 1811: Reise durch Skandinavien in den Jahren 1806 und 1807. B. 1 p. 158-167. Göttingen 1911.
- Hiortdahl, Th. 1907: Bergseminariet på Kongsberg. *Nyt Måg. for Naturvidenskaberne*. B. 45 p. 331-371. Kristiania 1907.

- Höghom, A. G. 1921: Geologiens utveckling under nittonde århundradet. Stockholm 1921.
- Ingerslev, V. 1873: Danmarks Læger og Lægevæsen fra de ældste Tider indtil Aar 1800. p. 420. Kjøbenhavn 1873.
- [Kraft, Jens og Nyerup, R.] 1818: Dansk-norsk Literaturlexicon. B. 1 p. 21. Kjøbenhavn 1818.
- Nordgård, O. 1923: Peder Ascanius. *Norsk Biografisk Leksikon*. B. 1 p. 274-275. Kristiania 1923.
- Sacklén, Joh. Fredr. 1822: Sveriges Läkare-Historia, ifrån Konung Gustaf I:s till närvarande Tid. I. Nyköping 1822.
- Sjögren, A. 1876: Om förekomsten af Tabergs jernmalmsfyndighet i Småland. *Geologiska Föreningens i Stockh. Förhandlingar*. B. 3 p. 42-62. Stockholm 1876.
- Steffens, Henrich 1840: Was ich erlebte. B. 2 p. 34-36. Breslau 1840. Hvad jeg oplevede. B. 2 p. 31-33. Kjøbenhavn 1840.
- Støren, R. 1927: Kongsbergs Sølvverks historie i hovedtrekk. *Teknisk Ukeblad* nr. 20, 21, 23, 25 og 26. Oslo 1927.
- Thorstensen, Peter 1791: Bidrag til en nyere Udgave af Hr. Thaarups Statistik fra det Kongl. Norske Berg-Seminarium. *Maanedskriftet Iris*. Mars 1791 p. 309-333. Kjøbenhavn 1791.
- Tilas, Daniel 1760: Tabergs Järnmalms-Berg i Småland etc. beskrifvit i September Månad 1757. *Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar* 1760. Vol. 21 p. 14-29. Stockholm 1760.
- Wad, Gustav Ludvig: Fortegnelse over Danske og Norske, som ere immatriculerede ved Leydens Universitet fra Aar 1675 til 1800. (*Dansk Personhistorisk Tidsskrift* (I. Rekke). B. 5 p. 41-61. Kjøbenhavn.
- Worm, Jens 1771-1784: Forsøg til et Lexicon over danske, norske og islandske lærde Mænd etc. B. 1 p. 42-43 Helsingør 1771. B. 3 p. 29 Kjøbenhavn 1784.

BREV FRA OG TIL PEDER ASCANIUS

Brevveksling med Carl von Linné.

Denne del av Ascanius' brevveksling er utgitt av J. M. Hulth: Bref och Skrifvelser af och till Carl von Linné. Andra Afdelningen. Del 1. Bref no 54-59 p. 94-106. Upsala 1916.

Nedenfor vil man finne en liste over disse brev, og en oversettelse av de av brevene som er skrevet på latin. Oversettelsene er utført av lektor Henrik Henriksen.

Brev fra Ascanius til Linné.

- | | |
|--|------------------|
| Nr 1. Hafniæ 18 mars 1752. Latin. | Nr 54 p. 95 |
| Nr 2. Leyden 16 april 1754. Dansk. | Nr 55 p. 96-98 |
| Nr 3. Leyden 5 september 1754. Dansk. | Nr 56 p. 99-100 |
| Nr 4. London 7 april 1755. Latin. | Nr 57 p. 100-102 |
| Nr 5. Charlottenborg 24 april 1761. Latin. | Nr 58 p. 103-104 |
| Nr 6. Charlottenborg 4 desember 1767. Latin. | Nr 59 p. 105-106 |

Nr 1 (Oversettelse). Til den berømte og i sannhet navnkundige lærde og virksomme forsker-herr LINNÉ sender PETER ASCANIUS, dyrker av lægekunsten i det hulde Kjøbenhavn, sin beste hilsen.

I de fem år jeg nu har hatt planer om en utenlandsreise, og omstendighetene har stengt døren for mig, har Deres ry, berømte herre, mange ganger vært mig en spore i min iver. De må derfor nu ikke ta det ille op at jeg forstyrrer Dem i Deres gjøremål, hvor viktige de enn er. For jeg skulde gjerne ha fått vite av Dem, berømte herre, hvad der vil bli behandlet innen medisinen til sommeren blandt Upsalas musier, forat jeg kan ha noe å holde mig til idet jeg nu påskynder min reise, da jeg ikke har så rikelig tid å rutte med.

Jeg skulde jo aller helst ønske at den lykke må times mig å besøke Deres så berømte musier, da jeg er rent henført av kjærlighet til botanikken, naturhistorien og mineralogien. Hvad denne siste angår, har den lærde prof. WALLERIUS vunnet ganske stor berømmelse i den lærde verden.

At jeg griper pennen, skyldes, berømte herre, den elskverdighet og vennlighet som De har vist utlendingene, egenskaper som ikke er noen og heller ikke mig ukjente, selv om jeg er Dem ukjent. Imidlertid anbefaler jeg mig aller ydmykest, idet jeg ønsker Dem alt mulig hell. Min berømte landsmann BUCHWALD hilser. Han vil snart skrive.

Kjøbenhavn 18 mars 1752.

Utenpåskrift: Til den berømte, navnkundige og høilærde herr CARL LINNÉ, kongelig læge og professor i det hulde Upsala.

Nr 4 (Oversettelse). P. ASCANIUS hilser hans velbårenhet, den utmerkede lærer, ridder CARL LINNÉ:

Jeg har, Deres velbårenhet, nylig gjennom herr COLLINSON mottatt Deres brev; det er mig så meget kjærere som jeg lenge har ventet på det. Jeg ser at De har mottatt mitt siste brev fra Holland sammen med det medsendte futteral planter.

1. som De sier er en *Gladiolus*-art har jeg under den undersøkelse jeg foretok straks etter mottakelsen ikke kunnet anbringe under den slekt. BÜTTNERS *Cunonia* er det samme som MILLERS *Watsonia*, efter hvad jeg ser av hans gartnerleksikon. Jeg har sammenlignet min figur med hans i Chelsea. Blomstrende *Cunonia* har jeg ikke sett i Holland; *Watsonia* kjente jeg ikke; min plante er nettop denne *Cunonia*-art som, hvis jeg ikke tar feil, er en særskilt slekt, som de her kaller *Watsonia* efter apotekeren WATSON F.R.S.

Av 2. har jeg riktignok en figur, men den er ikke nøiaktig nok til å legges frem til almindelig bedømmelse. Det vilde være mig meget kjær om den kunde komme til blomstring av frø i Uppsala. Jeg overlater den helt til Dem; den har fortjent floristen VAN HAZEMS navn, om De ikke har noe mot det.

3. er ikke ROYEN'S *Cyanella* som jeg har undersøkt tilstrekkelig; den har alltid 5 støvtråder, og hele utseendet avviker fra min.

Angående 4. har jeg ikke noe å si.

Når det gjelder naturhistoriens stilling i England, er det bare få ting som fortjener å nevnes i betraktning av dette lands ry for rikdommer etc. Min landsmann PONTOPIDAN'S bok, *Forsøg til Norges naturlige historie*, er oversatt til engelsk språk. Det er merverdige ting han anfører om uhyret *Sioe Ormen*, *Microcosmos* etc.; men i annen del av boken fremlegger han vidnesbyrd som i det store og hele kan gjøre krav på historisk pålitelighet; for øvrig venter jeg med min dom; imidlertid vil engelskmennene komme til å like boken, skjønt oversettelsen vil vise sig å være temmelig fordreiet.

Jeg besøkte nu sist i oktober måned Oxford, musenes så berømte bolig,

og det er ikke noe å undres over at de ni jomfruer bor der, da intet akademi i verden eier mer strålende palasser, tallrikere biblioteker, gallerier, museer etc.

I løpet av året vil det utkomme en Jamaicas naturhistorie av dr. BROWNE, som nu er kommet hjem efter å ha vært der i 9 år; denne meget kyndige naturhistoriker vil gjøre mange ting bedre enn SLOANE. Han har særlig undersøkt planter der, og jeg tror han har ca. 100 nye, og 50 korrigerede stedegne slekter. Denne utmerkede mann, som følger systema sexualis, vil levere figurer av alle ved den meget øvede herr EHRET, som fremdeles elsker botanikken og er botaniker; han sender Dem sin hjerteligste hilsen; han var for noen år siden gartner i Oxford, men skjønt mere tørr enn professoren måtte han gå. Det spørs om ikke han blir maleren av min fremtidige have.

Herr HILLER overrakte mig en pakke frø alt i februar, men jeg har ikke kunnet sende den før på grunn av manglende anledning. Jeg fikk ikke se SIBTHORP i Oxford. Han var da bortreist, og dessverre heller ikke DILLENS og SHERARDS manuskripter; det fortelles mig at han bruker dem til leketøy; i en samtale jeg hadde med prof. SIBTHORP her spurte jeg om offentliggjørelsen av disse ting; han svarte at slike ting krevde lang tid, og at videnskapsmenn ikke måtte føie sig efter bokhandlernes ønske.

Den før nevnte WATSON som i des. måned i en engelsk journal foretok en kritisk gjennomgåelse av *Species Plantarum*, vilde gjøre mange innvendinger, men sa bare naive ting; særlig er engelskmennene misfornøide med at CATESBEY'S *Meadia* ikke er tatt med, noe jeg ikke kan gi dem noen grunn for. MEAD roses av alle og særlig av EHRET for hans enestående iver som naturhistoriker. Han har efterlatt 200 figurer av meget sjeldne planter, utført av EHRET for 200 guineas.

British museum som skal grunnlegges på de svære samlinger til SLOANE og Royal Society, vil man så snart som mulig begynne arbeidet med i Montagu House. Men arbeidet vil nok neppe bli ferdig på mindre enn ti år; da vil det være umaken verdt å besøke England bare for dettes skyld. Begge disse samlinger er nu i den største uorden, og meget er fullstendig ødelagt på grunn av de dårlige lokaliteter; men samlingene økes dag for dag fra enhver krok på jorden.

En avhandling om *Corallinae (Sertulariae)* er nylig utgitt av herr ELLIS F.R.S. Ved hjelp av et merkelig miskroskop opdaget han at alle disse er polypers verk, skall som disse dyr har til huse i i hele deres lengde; han har mange eksemplarer hvor de strekker ut sine følere fra grenenes sider og ytterdelene på samme måte som TREMBLEY'S. Hit hører også *manis mortua*, *ficus marinus* og andre. Om lithophyterne og særlig *Flab. Ven.* hevder han det samme, men jeg våger enu neppe å ta standpunkt her. Den første som har skrevet om disse undersøkelser er herr BÜTTNER, som nylig er reist fra Paris til Berlin. Det er interessante undersøkelser som jeg så snart som mulig vil gjøre efter på de nærmeste strandbredder. B. IUSSIEU'S mening om disse ting har ikke vunnet bifall, men derimot BAKER'S krystallisasjon; dette er en utmerket mann, hvis mikroskopiske undersøkelser er smukke, så enkle de er. Han bekrefter imidlertid Deres mening om krystallenes tilblivelse.

Jøden herr DA COSTA har alt lenge arbeidet med utgivelsen av Fossilenes historie (*Historia fossilium*) på engelsk. Han har, eller iallfall har hatt, en fin mineralsamling; for idag er han i gjeldsfengsel; men samlingen er i en venns hender, slik at han delvis kan bruke den; han er iallfall på sitt område ikke lite bevandret, og vil gi oss flere arter enn noen annen.

Herr HILL, den mest omtalte innen engelsk naturforskning, er det nu

ytterst dårlig med; jeg tror ikke noen dødelig har skrevet med større freidighet og større uvitenhet; men han kan undskyldes; for han måtte leve, altså måtte han skrive.

Jeg har fått et brev av 24. mars fra herr GRONOVIVS; han begynner nu å komme sig etter en meget alvorlig sykdom. Forordet til RAUWOLF'S Flora og hans vita er nu ferdig til trykning.

Jeg trives godt blandt engelskmennene, hvis elskverdighet jeg må rose; men i begynnelsen av juni måned vil jeg være i Paris. Jeg ber Dem hilse mine landsmenn og særlig herr HOLM.

London 7 april 1755.

Nr 5 (Oversettelse). PETER ASCANIUS hilser hjertelig den berømte CARL LINNÉ:

Visst er det at De hverken har gått eller har kunnet gå mig av minne, berømte herre. Og nu da imidlertid adskillig i adskillige år har avholdt mig fra mitt forsett om å skrive til Dem, er det mig en særlig glede å motta Deres brev, som ytterligere bekrefter den velvilje mot mig fra Deres side som jeg fra før av har flere bevis på.

Det glæder mig at De har satt pris på de planter jeg en gang sendte Dem fra Holland. Den gang dyrket jeg botanikken sammen med de andre deler av naturhistorien. Men idag er mineralogien utpekt mig som speciale, og ikke er det gitt mennesker å yte like godt arbeide på alle områder. Av min kollega, herr OEDER har det lyktes mig å få vedlagte frø, som De kanskje ikke vil forsmå; noen av dem finnes vel ikke i katalogen til Species Plantarum; om De vilde underrette mig om dem når de er vokset til, og la mig få enkelte ting til vårt botaniske institutt, skal jeg forsøke å gjøre gjengjeld.

Redegjørelse (avertissement) for det påbegynte verk: Flora Dano-Norvegica offentliggjøres i disse dager av pressen. Dette skal jeg sende Dem så snart som mulig. Det jeg har notert løselig på mine reiser av iakttagelser — og det er ikke få i løpet av 7 år — har jeg hittil ikke kunnet ordne på grunn av andre, alvorligere gjøremål; men jeg håper at de som gjelder Italia, vil bli fremlagt med det første. Det er ganske underlig at de mineralogiske beskrivelser ennå idag knapt er ført videre enn til de objekter som Nord-Europa frembyr, og at den vulkanske klasse helt mangler; og den omfatter dog en hel del jord-, sten-, mineralarter etc. Særlig rikt på disse ting er Italia, som i så stor utstrekning i gammel tid har vært utsatt for brann; men disse begivenheter strekker sig nødvendigvis ut over området for vår tidsregning.

Fjellene i disse strøk består for det meste av hvit marmor (calcareus albidus), som er glatt og ren fra øverst til nederst. Haugene består av Lava — islendingene kaller den *Røyne* [1] — av struktur og hårdhet som brunaktig glimmerførende helleberg (saxum). [2] (Hvis det går an å slutte noe av rikdommen på glimmer omkring vulkanene, må også den ansees som et vulkansk produkt). Slettene, særlig den romerske og de puteolanske, som har et tverrmål på 30 ital. mil, byr på forskjellige arter; den som etter PLINIUS har merkelige egenskaper, kalles nu på hjemstedet nær Puteolum (Pouzzoli) *Giura* [3]. Jeg tilbragte flere dager på Vesuv som jeg også har hatt til lærer i disse ting. De ser altså, berømte herre, at det sydlige Europa er oss mer ukjent når det gjelder stenriket enn planteriket, og det på grunn av den større likegyldighet når det gjelder det første enn det siste.

Charlottenborg, Kjøbenhavn 24 april 1761.

- [1] På islandsk heter lava *hraun*. Th. V.
 [2] Saxum betegnet efter Linné's og Wallerius' nomenklatur forskjellige slags hårde bergarter, «helleberg» og «gråberg», med kvarts, feldspat og glimmer, svarende omtrent til granitt, gneis, leptitt osv. Th. V.
 [3] Antagelig Puzzolan. Th. V.

Nr 6 (Oversettelse.) PETER ASCANIUS hilser hjerteligst den berømte og navnkundige ridder CARL VON LINNÉ.

Mens jeg i noen år har foretatt reiser i forskjellige danske provinser med kongelig opdrag, har jeg jo hatt mineralogiske og økonomiske iagttagelser som hovedformål, da jeg oftest manglet tegner.

Men i nærheten av hovedstaden, hvor det er lettere adgang til tegner, samlet jeg figurer av forskjellige, særlig av fisker; resultatet av disse er Første billedbok (Libellus *Iconum primus*) som det hermed er mig en stor glede å tilby Dem, berømte herre.

Veien til en fullkommen og fullstendig naturhistorie synes mig nemlig lettere og sikrere om man tar en spesiell del, et spesielt område og legger annet til side. Således er Deres Flora og OEDER'S Danica fremkommet.

Blandt disse tegninger vil De finne to nye fiskearter, nemlig *Labrus* og *Gadus* og like mange fuglearter. Beskrivelsen av *Tringa ferruginea* ser jeg at herr KØNIG uten mitt vidende har sendt Dem; den kunde jo kalles *islandica*, men av herr TEILMANN'S iakttagelser har jeg lært at den i stor mengde har tilhold i det nordlige Jylland, og at dens vinterdrakt er gråaktig likesom hos mange andre fugler; således er islendingenes mening blitt bekreftet.

Ved herr NIEBUHR'S nylige tilbakekomst er endelig vår arabiske ekspedisjon avsluttet. Dette lærde selskap blev jo alt fra først av mindre heldig sammensatt, derav uenigheten og motgangen. Med stor utgift blev det riktignok gjort forskjellige iakttagelser og innsamlet en del i Egypt, men det blev sendt hjem med samme vanskelbne, idet bare meget få ting er bevart. Efter ankomsten til *Iemen* i Arabia, det egentlige bestemmelsessted, hvortil alle ankom friske, angrep en slags pest hele selskapet, vel det dyreste og beste utstyrte som noe sted er kommet i stand, om en da undtar de franske matematikere. På matematikkens (geodesiens) område venter vi oss dog meget av NIEBUHR.

Når det gjelder innsamlingen av naturhistorisk materiale, særlig marint, finner jeg av pakkene som jeg nu undersøker, at foruten B. FORSKÅL har KRAMER fylt sin opgave bra; i den hensikt var det at jeg fikk knyttet også denne tilselskapet, da den ærede MICHAELIS bare hadde hatt tanke for observator og glemt tegner og samler. Hvad det skjuler sig i de avdødes manuskripter og iakttagelser av særlig interesse for naturvidenskapen, vet jeg ennå ikke; men undersøkelsen skal snart påbegynnes av den såkalte kommisjon.

Det naturvidenskapelige materiale som er sendt hjem, gjelder særlig conchologien, hvor det er adskillig nytt og interessant. Særlig har *Strombium* en til narr med sin kløftede leppe, da de alt efter dyrets alder snart har ingen, snart mange. Så når det gjelder disse strekker de opstilte slekter ikke til for isolerte iakttagelser. Disse må kompletteres i levende materiale. Men hvor mange er det gitt?

En art *Cardium* som for lang tid siden blev sendt fra Egypt, et meget vakkert skalldyr, som jeg nu har funnet nok et eksemplar av i de siste pakker, ser jeg for lengst Dem av herr SPENGLER og tillagt betegnelsen *retusum*, men beskrivelsen stemmer mindre godt.

D. K. N. V. S. Forh. Bd VI 1938.

Da museet nu er ganske godt forsynt, vil jeg om jeg opnår mine overordnede tillatelse, forsøge å oversende Dem, berømte herre, noen før ganske sjeldne og noen helt nye eksemplarer, omtrent alle fra Det røde hav og Den persiske bukt, idet jeg fra Dem venter sjeldnere mineraler enten hjemlige eller fremmede. Imidlertid ønsker jeg at De må få være ved god helse til gagn for vitenskapen, og at De fortsatt vil skjenke mig Deres gunst. Charlottenborg 4. des. 1767.

P.S. Herr KØNIG som tidligere var i naturvitenskapelig misjon på Island, er nu sendt til India med titel av læge ved den evangeliske misjon i Tanjour.

Jeg sender Dem herr OEDER's hilsen. Han ber om at De vil motta førstkommende og følgende hefter av Floraen gjennom en eller annen ved den svenske legasjon, og at De vil sende ham et lite egenhendig signert opsett.

Brevveksling med Carl von Linné jr.

Et brev fra Ascanius til Linné jr. er utgitt av J. C. Schiödt (jfr Af Linnés brevveksling: Aktstykker til Naturstudiets Historie i Danmark. *Naturhistorisk Tidsskrift* 3. Rekke 7. Bind p. 333-522 Kjøbenhavn 1870-71). Her er også de ovenfor nevnte brev til Linné, undtagen det første, utgitt.

Brev fra Ascanius til Linné jr.

Nr 7. Tronhiem 15 desember 1782. Dansk. Nr 20 p. 376-378.

Brevveksling med Peter Jonas Bergius.

Kungliga Vetenskaps-Akademien, Stockholm har stillet til disposisjon avskriter av en uttrykt korrespondanse mellem Ascanius og Peter Jonas Bergius, som befinner sig i Akademiens etc. Jeg tillater mig å bringe Akademien min beste takk for denne elskverdighet, og for at den har tillatt offentliggjørelse av brevene. Brevene gjør ikke fordring på å være trykt med dokumentarisk nøiaktighet; bl. a. er betydningen av forskjellige gamle kjemiske tegn innført i teksten.

Til det latinske brev en føiet en oversettelse utført av lektor Henrik Henriksen.

Brev fra Ascanius til Bergius.

- | | | |
|--------|------------------------------|--------|
| Nr 8. | Kjøbenhavn 10 juni 1753. | Dansk. |
| Nr 9. | Hamborg 29 juli 1753. | Dansk. |
| Nr 10. | Leiden 24 november 1753. | Dansk. |
| Nr 11. | Leiden 4 mai 1754. | Dansk. |
| Nr 12. | Leiden 16 september 1754. | Dansk. |
| Nr 13. | Londini 8 april 1755. | Latin. |
| Nr 14. | Kjøbenhavn 12 august 1758. | Dansk. |
| Nr 15. | Charlottenborg 20 mai 1768. | Dansk. |
| Nr 16. | Charlottenborg 5 april 1769. | Dansk. |
| Nr 17. | Bergen 24 mai 1770. | Dansk. |
| Nr 18. | Tronhiem 12 januar 1783. | Dansk. |

Nr. 8 Mi Bergi! Du har formodentlig længe siden ventet brev fra mig. Det har vel og været min skyldighed, men hold mig unskyldt ved at tænke hvor mange hindringer der møde en hjemkommende. Naar jeg her med 2

ord takker for kiærlig omgang i Upsala, da vær forsikret at der ved exprimeres en tendre og sær vidløftig tanke, same skal altid forblive mig i friskt minne. Nu hvor staar til i den Upsaliske værden? I ere vel nu i fuld iver med eders excursionser. Vores reise gik hel vel og fornøielig, det mærkværdigste ieg saac var det underlige Taberg. — — — D. Kaehler har med mig nogle gange botaniceret, flora er ei her omkring saa rig som ved Upsala, dog have vi sist fundet Zanichellia og Blasia. Her findes i de Kongelige Haver en Lupinus som ieg ei veed mig at have seet, foliis ternatis, et træ med rak stamme til 6 al. høide. Jeg skal have den ære at sende K.Broder den. Prodromus Act. Havn. er udkommet som ieg sender Arch. Lin. hos ham faaer K.B. den vel at see. D. Oeder har vel 1000 urter redan, dog er ei endnu vit avanceret med haven. Jeg tænkte, som Du veed, at gaae til Göttingen, men Haller har qviteret og etablerer sig i Sveitz, saa ieg ei veed hvor reisen gjælder. Det kommer nu der paa an enten ieg skal blive Hist.nat. eller Medicus, nok synes det som denne videnskab her og skulde komma i flor. Hvad bliver der af din Norske reise? Hr. Solander er vel nu i Lapmarken, hils ham paa det kiærligste. Musa har her i vinter floreret, men Oeder har forsømt sig, og har vi begge haft den fornøielse, at see hende i frugt, af blomstret følger 2 st. som de nu har været at faae, iag der med for det første til takke, det er ellers svært at examinere efter Lin. Hils nu paa det flittigste alle mine Kiære og opriktige Upsaliske venner H.Mag. Rothoff (: ham skal ieg med det allerførste skrive til:), H. Rolander, Pheif, etc. etc. etc. Lev selv vel. Ieg har den ære at være

Min høitærede K. Broders

skyldigste forbundne
Ascanius.

Kiøbh. d. 10 juni 1753.

à Monsieur Monsieur Bergius Candidat en Medecine à Upsal.

Nr 9. Min Søde Broder. Du er dog min ærlige Bergius. Ofte har ieg og tænkt paa dig siden min afreise fra det behagelige Upsala, du er og den første af alle mine Svenske venner, som har beæret mig med din kiære skrivelse af 7 juli. Det er mig ræt kiært at Du Min Broder har faaet den leilighed i Stockholm, som haabes i fremtiden at være dig nyttig. Nu vil ieg herætte dig lit om mig selv, vi kand paa den maade fornøie os med hinandens avantures. Ieg maate i Kjøbenhavn opholde mig til d. 14 juli langt over min foresatte tiid, hvorved har ieg nu tabt sommeren, men dog vundet min pension noget skikkelig forøget, og Kongelig opmuntring til at fortlære i mine studeringer, videre faaer tiiden lære. Med Öders have er ei endnu vidt avanceret, han har i pottes 1000 st. hand lægger ingen urter ind for det første, men vil spare det til hand faaer haven at tage af. Af de indlagde urter har du kun faaet den ene sc. Cytisus, men K.broder ere ikke filamenta omnia basi connexa? den er her 5 å 6 al. høi med den råkeste stamme mand vil see. I mit brev laae desuden *flores Musæ*, saaledes som de da vare at faae, men det er da lige meget, en anden gang kand du faae dem bædre. Tak hiærtelig for dine indlagde urter, men de ere rent gaaet i pulver, det er ei værd at sende noget saadant med posten lang vei. Haller er bleven *Landvoigt* : *Amptman* i Sveitz og har en flation paa 5 å 6000 rdr. Hans datter var forloved med en Sveitzer af adel i Göttingen, ved afreisen lod han sig vel egentelig mærke at det skede for at gifte hende bort til adelsmanden, men dog tillige at det kunde hende hand etablerede sig i Sveitz. Med første ventes hand paa nogle uger tilbage for at tage afsked rent fra Göttingen, saaledes forholder det sig med ham. Hvorledes hans

Theorie ved contra experimenter kand være omkast, seer du selv at være vanskelig, vel mueligt at Conclusionerne der af ere dragne noget vidt, hovedsagen har dog vel sin rigtighed endskiønt den hele affaire er just ei saa nær nye, som den af *Irritabilisterne* udgives. Fra denne store og folkerige stad kand ieg endnu intet berætte. Forsøg mod *Epilepsie* *Viscum qvercin.cum foliis et baccis* frisk, nogle gran *Moscus*, digeratur ad *suf.extractionem c.s.qv.liqv.anod. Hoffm. dos. for Børn 6 à 8 draaber*, ieg giver dig ei dette som æquivalent mod *Hersv. pulver*, men Du skal finde det af god virkning, etiam sub rosa. Den decouvert Du har givet mig *sc.Spec.c.Træn. skal* forbinde mig at aarbeide for os bægge til nytte. Ieg ønsker ofte i min elendighed at Du var min Reise cammerat. Er Du ellers vis paa at Compositionen er rigtig? ieg har nylig læst en afhandling der om i de franske acter, der skal vises i pulveret *nogle glænsende particler*, som menes at være *AETHIOPS*. Ellers har HERENSVANDT lovet at gjøre det bekjænt saa snart hand har fortient sig en vis capital. Paa hvad sætt er du kommet over dette? pas paa hos Baecken tør der findes mere saadant. *Lin.specif. antivener.* grunder ieg meget paa, tiden synes mig det merueilleuseste. Du kommer mig vel i hue ved leilighed. En siuk hadde i lang tiid febr. hect. intermit., man brugte alting forgjæves, hans spottade continuerlig. under sielve paroxysmen var munden og tungen altiid vaad, alle de øfrige sympt. vare der han udmærgledes og dog, hvad mener du? *Pancreas* var helt og holdet indureret, hinc *affluxus salivæ ad superioræ*, NB *alvus semper adstricta fuit*. Nu kommer ieg til mig selv igien, her bliver ieg endnu 8 à 10 dager, saa gaar ieg til Amsterdam. Iag har gjort anstalt i Kiøbenhavn at sænde dig og Rothof nogle Is- og Grønlandske mineralier, men det er saa fatalt at faae noget til Eder. — — — D. Kaehler reiste 3 vækker for mig fra Kiøb. til Holland at gaae til søs i Marseille. Jeg skrev Arch. til d. 28 juni og nogle dager derefter din Broder, Rothof og Rolander, med posten ere brevene sikre, ved slutet af Augusti kand Du skrive mig til paa Amsterdam. Lousen har ieg her fundet, han vil ei være præst, lader dig hilse han følger mig til Holland. — — — Du har vel hørt tale om de prægtige hamborgske haver, dog tviles paa at de indeholde meget rart, da de ere anlagde allene til vellyst. Jeg skaffede Kaehler 10 ducater til begyndelse at samle for Grev Moltke i Kiøbenhavn. Du maae troe hand blev et andet menneske saa snart hand var uden for Stockholm, og fattes det ei hand jo holder got huus med sine ting, det vil ellers blive vanskelig for ham at komme ud med sine penge. Jeg skrev dig vist sist til at skaffe hos BOSTRÖM continuation af BERCHEN's Collegium, til vinteren maa du være vakker og lade afskrive helst ved din liderlige lansmand (ieg kommer ei hans navn ihu:) *Rosens anotata* som du har over SCHACT ieg har skildt mig ved mine, ieg skal til den tiid gjøre anstalt hos Secr. MATHIESON at pengene betales dig forud. Jeg har med stor misnøie reist igiennem det frugtbare Holstein, hvor lien har borttaget alting for mig. Jeg kand nu ei erindre mere. Formæld min vordnad for Mag. Bergius, ieg skrev ham udførlig til under Mathiesons covert, Edström, ieg maa snart gratulere ham til et got pastorat, PFEIFER VIKSTEN etc. som endnu ere saa gunstige og erindre min ringe person. Du skal selv finde mig være

Din oprigtige Broder
Ascanius

Hamborg d. 29 juli 1753.

à Monsieur Monsieur P. J. Bergius Candidat en Medecine à Stockholm.

Nr. 10. Høitærede Kiære Broder! Endelig maae ieg til at skrive, efterat ieg længe ei har vildet troe at mand i det gode Upsala rent har glæmt min

ringe person. Hvorledes lever I da alle mine Venner? Eder ieg ofte med længsel erindrer. Denne vinter har vel allerede viist et ansenligt Antal af Originaler hvis Copie kaldes *Spec.plant.* for K.Broder med flere Floræ værdige Sønner. Min længsel efter bemælte bog har ieg maattet suspendere til for nogle dage siden, da ieg endelig efter at ieg i 2 maaneder havde skiændt paa Boghandleren fick den og tillige Gr. Tessins Cabinet at see med Pr.Wallerii Tentamina Chym. eller rættene Hiærnes, og saaledes paa en gang fyldest gjort med Nova liter. Svecic. Men at komme til Dig K.B. igien. Nogle gange har ieg skrevet min Commissionair i København ufor-skammet til, at hand ei skikkede mig mine Svenske breve. Men til slutning maae ieg troe ham at intet er kommet. K.Broder har vel dog faaet mit seneste fra Hamborg af 28 juli forgangen. Noget efter min ankomst til Amsterdam sidst i Augusti indløb din ærede af 8 Aug. fra Stockholm. Fra den tiid af, siden Du da lader mig viide din tilbagereise til Upsal, har ieg immer ventet svar fra Dig paa bemælte mit brev, og tillige fra mange andre som ieg har tagit mig den frihed at tilskrive i Upsal. Kortelig vil ieg berette K.B. noget af min Resa. I Hamborg taltes vi saaledes sist ved. Der holdt ieg mig op nogle Uger, men fant kun lit til min fornøielse. Den have som taltes om i Arch. Linnæi Bibl.botanic. er ei mere til, men længe siden ført, hvad som kunde føres, til Hælmstad hos Heister, hvor i nærverende tiid er en temmelig god hortus. Nogle faae Cabinetter findes der vel, men de ere i en herlig confusion og ei hos nogen ræt Liebhabere. Denne v. Sprechelsen har endnu noget, men det er lit bevændt. Underveis mellem Hamborg og Amsterdam, fultes baade ieg og Lousen (:han lader kiære B. hilse:) da prøberedes *Crocus* mod Søe syge med god virkning, hvor om ieg en anden gang. Her i Holland er alting forfærdeligt dyrt. Det er ei at undre, thi Vor Herre har skabt værden, men Hollændere Holland. Dog ieg maae tilstaae at en Naturens betragtere seer her det værdigste som sees kand, hoc est ipsam naturam imperfectam hic per artes hominum perfectissimam. Kort, det hele Land er en Trægaard, hvis lysthuuse ere prægtige stæder og af en usigelig mængde Mennisker vrimplende Byer. Saaledes maae Du fornøie Dig med forestillingen til videre. Eller kom efter, men bic ei for længe. I Amsterdam besøgte ieg Burmannus, om ham kand ieg intet sige uden at hand er Hollænder. Paa Linnæus havde hand meget at udsætte, da ieg mente at det skulde været mig til fordeel at ieg havde været en saa stor Mands Discipel. Ieg besøgte flittig hortum, thi det er tilladt, den er i god stand og har besynderlig exotica. Hvad mener Du, her har baade det grønne og brune Thee træ været i 8 à 10 aar? Du bliver vel ei vred om Du finder et blad af det siste? Trægaardsmæsteren er en god botanicus, taler perfect latin og har studeret medicin, hannem lader Burman og raade for alting. Paa en Auction i Amsterdam var Chochillier, der ibland fantes 30 Amiraler, en overmaade rar med 3 kiæder udi det mitterste bælte. Ellers klager alle som samler Cabinetter at Dronningen i Sverrig gjør alt saadant dyrt. Den ære har I. Ellers undrer alle de som kiænder Arch.Linnæus, at hand lader saadant kiøbe her ved en simpel Kiøbmand, der ei forstaaer sig videre der paa. Da nogle Mineralier bleve solte efter Seba, gav han for et stykke Svoel Kies (: som Seba havde kaldt GuldKies:) 12 à 14 ducater. Dette har Gaubius fortaalt mig, men lad dig ei mærke her med. Gjør mig den tjeneste, om Du taler med Pr.Wallerius, formæld ham min vordnad og hils ham fra Pr.Gaubius her (: Af ham roses hans Mineralogie meget:) om hand vil være saa artig at skaffe ham nogle Sp. som nævnes i hans Mineralog. og findes i Sverrig, da vil ieg lade Gaubius det vide, som selv da nok skriver ham til. Hand har ellers et complet Cabinet, og læser

Mineralogien tillige med Chymien. Her har jeg opholdt mig et par maaneder, ei uden fornøielse, thi skjønt her ei mere ere Boerhaver, findes dog meget berømelige mænd, og her er vel fast det bedste for en Medicus i hele Europa, her findes og Stud. Medicinæ fra alle Europæiske Lande til antal 70. Og hvad mener du vel, her er endog en Prof. Hist. nat. sc. Allemand en Sveitzer, som denne vinter publice læser Ornithologien. Mand har og begynt at samle Cabinet, men her er endnu barndom, og kand her gøres mere paa et Aar end andre steder paa 10. For nogle uger siden reiste en artig Herre ved Siøstaten Trolle hjem fra Amsterdam, jeg sente dig med ham nogle Snekker som jeg da havde ved haanden i mangel af noget bædre. K. Broder lad mig dog viide hvorfor den gode Arch. Linnæus ei skriver mig til; hils ham dog fra mig. Rothoff og Rolander skriver ei heller, havde jeg den siste i en trisette, skulde hand nok faae betale det. Dersom jeg nu skulde skrive alt hvad jeg har at skrive K. Broder til, behøftes vel et par ark. Har nogen beskrevet Taberg i Vetensk. handlingarna? lad mig det viide. Er brev kommit fra D. Kæhler hand var reist 3 uger fra Amsterdam for mig, jeg har siden skrevet ham til paa Neapel? Her er en Svensk Hofpræst Lamberg, det er den eneste Svenske vi her har. Specifica ere vore fugle, skjønt jeg nok søger dem, Du kand dog lægge ad notum in morbis spasmodicis vagis spiritus C.C. saturatus cum Ol. vitrioli gtt XII-XV pro adulto aliquoties de die, saburra primarum viarum prius exturbata. Er D. Balk og Wahlbom komne hjem? hær har en Dansk bragt mig hilsen fra dem, sc. v. Bergen. Hils dem om Du taler med dem. Papiret taaler, som K.B. seer, nu ei mere. Du hilser mig i dit seneste fra en vacker Flikke, formæld hende min høiagtelse igien. Dersom K.B. ei har skrevet for dette ankommer (: sc. medio Xbris :) da skriv endelig strax. Hils alle Venner jeg har den ære at være kiænt af fra Din og Deres

oprigtige Ven
P. Ascanius.

Leiden d. 24 9bris 1753.

P.S. Hils din gode Broder kiærlig! Lad mig viide hvor længe Du cudnu agter at blive i Upsala. Hils Mag. Annerstedt og alle de andre, nominatum Pfeiffer, Staf, Solander etc. paa det kierligste. Formæld Arch. Linnæus endnu en gang min hilsen, fortal ham at Gledisch er bleven Professor Botan. udi Berlin. Jeg har gjort experiment med Crocus, paa mig og Lousen var det souvcraint, en pose af en 3 tum brede og længde. Jeg har ombedet Coll. Med. at gjøre videre forsøg der med. Hvorledes skal Dierville bruges? Er Siø ormen en Serpens? Solander skriver intet der om til mig. à Monsieur Monsieur le Candidat en Medecine Pierre Jonas Bergius à Upsal.

Nr II. Høitærede Kiære Broder! Det er vel alt rum tiid, siden jeg skrev dig til, har K.B. i midlertiid befundet sig vel, skal det være mig kiært. Mit senste var af 1 december sistledne. Dette haaber at være kommet K.B. til hælde. Jeg svarede da og kortelig paa K.B. af Ups. d. 6 novembr. med indlagde fra H. Solander. Nu vidløftigere. Hvad gjør den gode Linnæus, jeg tænkte dog at være saa lykkelig omsider, at faa see nogle linier fra ham, til dato ei. At hd har faaet mit brev fra Kiøbenhavn og følgende Act. Hafn. tviler ei paa. Hand er meget occuperet, det veed jeg. K.B. har vel aflagt mine hilsminger til ham i mine brever til dig, som og her ved repeteres. Gronovius som og siger at L. enten ei skriver eller ufuldstændig, har for kort haft breve fra ham, som jeg af hans søn, den unge D. juris har erfaret. Jeg bad Linnæus i mit brev give mig nogen adresse til hans bekante her i Holland. Men jeg troer hd har aldeles glemt mig. Jeg skal ei glæme at jeg er ham

forbunden. Tak for givne underrætning og hilsen fra Hr LÖEFLING. Hans skiæbne synes mig baade ond og god. Jeg har her gjort bekantskab med adskillige Spanier, og fundet dem at være lige saa artige og honette folk som andre dog har mærket nogen jalousie i henseende til Loeffling. Den ene af dem lægger sig egentelig paa botanic, men alle paa Medicin og Nat. Hist. i almindelighed. Med första gaaer de her fra til Italien. For den meddelte Observation om Enkiøpings kopper findes K.B. forbunden. De har været af en sær maliticus sort. Her i Byen har de og hele Vinteren grasseret, dog ei heelt slemme. De har her en misbrug med det kolde vand som altid maae opfyldte kamaret, hvor ved transpirationen virkelig hindres. For kort tid siden var i Amsterdam en stor Auction paa petrificater, som solgtes der for horrende pris, saa at om K.B. vilde lægge sig paa den handel fra Gotland, troer jeg det skulde bædre lønne møien end med at sænde ørter til Paris. 2 magnifiqu peicer fantes der, sc. 1) dentalium petrificatum 2 ½ al. lang og 2) Ichtyoloth i hvid sandsten 1 al. lang. Paa samme auction kjøbte jeg og den her saa kaldede *Asksten*, den er ganske dunkel men giver mod solen nogle guldfarvede straalere, af Ædelstenes haardhed. Walerius har den ei, og hos andre Auchth. har jeg ei endnu haft tiid at eftersee. Dens egen-skaber ere, som og har givet navn, at naar den lægges enten paa en tynd plade over levende Kull eller umiddelbar paa Kullene selv, med lit omstrød aske, da, saa snart den begynder at blive varm, *drager den asken vexelvis til sig og kaster den bort igjen*. Min er ei større end Koster mig 6 ducater. Linnæus har nok seet dette Cabinet, eieren har været en Oberst Porst, det har for lang tiid siden været bragt i orden af D. Gronovius efter Lin. systeme. Academiet har her kundt kjøbe det af enkan for 4000 gl da det nu vel løb til 7000 gl. Jeg havde og paa bemældte auction den fornøielse, at tale med den gamle Cliffort, som er endnu en ganske rørig og munter mand, hd kjøbte der et og andet, men det meste, som og blev horrible betalt, gikk til Brüssel, for Prins Carls af Lothringens reining, som der oprætter et hærligt cabinet. Her skal nu begyndes en ny botanisk epocha, thi prof. bot. skal skilles fra medicinen og udgiøre en prof. allena, paa det at den desbædre k:d oppasses, den gamle v. Roien har og mere passat paa sine syge end botaniquen det uagtet er dog Hortus i god stand, besynderlig findes der en deel nye Capska Genera, som jeg har erfaret af den unge D. v. Roien, der nu om 14 dage skal blive prof. bot. men den gamle forbliver dog prof. med. Af denne unge har vi da at vente Flor. Leidens. Hand er et artigt og habilt M:ske og har i frankr. og Engel:d helt lagt sig paa denne videnskab. Den bekante Kongens Amante i frankr. Mad. Pompadour er forfærdelig intaget af botaniken og lægger en Hortus an 1 mil fra Versailles, som allerede har 2 gang saa mange urter som Duc de Aigues i Paris. Her har i vinter været en gartner som hun har ladet reise for at lære her horticulturen og at opkiøbe frøn for hende. Furor botanico jam corripitur totus mundus! Jeg har hos Prof. Gaubius seet nogle stykker af de 2 siste Tomer af Seba. Der er en skøn Collection af fiske, alle vel og ordentlig af Artedio beskrevne, h:d har den hele vinter arbeidet paa at bringe det i orden, og til høsten lærer de blive færdige, om ei nu en ny hinder skeer, thi Gaubius er i disse dage kaldet til Petersborg, hvor h:d selv k:d vælge sig de Conditioner h:d vil have, og Keiserinden vil her holde hans profession aaben i 3 aar, da h:d k:d gaae hid igien om det ei staar ham an. Hand har afslaget det altsamman underligt er det vel, da den russiske Prof. Lommonozow er omskabt af en Chemicus til en Poet. Mand tviler vel paa at Gaubius tager der imod, men giærrighed regiærer hans Kone, og hun, som m:d siger resten. Den unge Gronovius er og i arbeide at udgive sit

Fiske Cabinet, der er anseeligt og bestaar til en stor deel af Seba, h:d har ladet affaigne de samme Fiske som Seba har, hvilket foraarsager stor jalousie mellem ham og Gaubius, saa at h:d ei en gang har vildet laanc fiskene til Gaubius for at conferere figurene, der dog er uraisonabelt nok.

P.S. Dette brev er blevet liggende noget længe, ieg maate i en hast gjøre en tour til *Utrecht*. I midlertid fore findes K.Broders af Stockh. d. 24 febr. (:det er og noget gamelt:) Jeg fornøier mig særdeles over K.B. velgaaende og nærmende til *hatten*, den ieg vel ei saa hastig faaer. Dersom K.B. maae komma ner i granskabet, skeer mit ønske, Vi skal da vist besøge hvar anden, fald vi ei nogen tiid kan leve samen. Forhen har berøttet hvad artig nyt her fra. Someren er her begynt og flora giwer mig nok at bestille. Jeg skrev for 14 dage Arch.Linnæus til. I gaar faae ieg brev fra ham hos Gronovius hvis mineralsamling er artig, men den gamle mand kiænder nu fast intet mera af mig, har h:d faaet et stykke af Tabergs malm, om ieg af ham faaer noget igjen veed ieg ei. I gaar var ieg i Haag og havde den ære at spise hos Eders gamle baron Preis, en 80 aare gabbe, men belæven og artig. Holland holder mig nok til medio juli næstkommende. Lad mig viide dine tanker om min *Asksten*. Jeg holder paa at gjøre experimenter der med, som maaskee skal indgives til vores Videnskabs Academie. Tak for den oprigtige underrætning om Nicot. (:in lue ven.:) Hvad forstaaer du egentelig ved *decoct. secundus*? Jeg har proberet *Moscu* og fundet god virkning i samme syge, NB *sed in primo gradu morbi*. Hvad tar vores Holm sig til? Hand er nu vel i Upsala? — — — Rosens piller findes i Pharmacopea *Batteana*? Hils den gode Solander. Fra Kaehler har ieg ei end haft brev, vel at h:d har faaet penge fra L. om 1½ aar kommer ieg og maaskee til Italien, naar ieg har seet Engel:d og Frankrig. Nu vænter ieg end et brev fra dig her, da K.B. skal faae nærmere underrætning om min Reise. Jeg lever imidlertid (:hils alle:)

din oprigtige Broder
Ascanius.

Leid. d. 4 mai 54.

à Monsieur Mons:r Bergius Candidat en medecine à Upsala.

Nr 12. Min værdigste Broder! Dit artige brev af 18 junii inløp mig rigtig i sin tiid. Endeel hindringer har giort at ieg saa længe har her opholdt mig, det gaaer fast altid saa, som ieg mærker, det var i det ringeste ligedan da ieg skulde forlade det behagelige Upsala (:dette navn faaer aldrig Leiden af mig, om ieg og skulde sidde her 1000 aar:). Nu gaaer min reise til London paa fredag, hvor ieg haaber at være tirsdags morgon. Faaer see om der kand profiteres noget til fælles bæste, ieg tviler ei der om. Fra Linnæus har ieg intet seet, det kand og fast være lige meget; Du K.Broder veed min humeur, at ieg ikke giærne kysser nogen i — — — Jeg har desuden i England den ønskeligaste adresse fra adskillige, sær Gronovius, om hvilken det vel maae hede at han ingen Hollænder er mod fremmede. Blant 600 andre høfligheder har hand og meddeelt mig endeel artige stuffer, der med tiiden vel skal komme til deeling. Jeg har her i Sommer haft leilighed at beskrive nogle nye Genera (:som ieg troer:) dem ieg og har ladet afteigne, her findis langt fleere. Jeg staaer endnu i tvil om ieg skal sænde Linnæus dem eller ei. For resten begynder ieg og nu at kalde adskillige Regler i tvil, efter hvilke Genera determineres; Du kand være vis paa K.B. at dersom mand ei indskrænker de samme, faaer vi endnu i vores tiid en nye Reformatio botanica at see; om 2 planter differere lit i henseende til en eller anden Calycis lacinia, faar man derfor ei gjøre 2 genera der af. Kort: ieg frygter at vi hidtil i *ingen deel af Nat. Hist. saa meget kiænder, at vi ere*

i stand til at gjøre nogen naturlig indelning. I Conchilierne er ieg aldeles overbevisst der om, e.g. vide Cassides, ubi omnes notae adsunt, sed NB *Labium* penitus abest. De fleste Genera plantarum ere og artificialia. Der er nylig en Engelsk Doctor Browne kommet hjem fra America, som har medbragt 300 nye Genera plant. Linnæi nov.Gen. ere her forbudne at sælges, og en Boghandler Wisshoff siger at Linn. har bedraget ham, ligesom Cliffort med Nisse. An verum? Tak for underrætningerne om Nicotiniana og Askstenen, ieg har kaldet den *Granatus cinerum*, de findes i Bøhmen, og deres vis electrica er overordentlig. Jeg har her i sommer beriget mit herbarium med 400 rare urter, men det er her et satans arbeide formedelst den fugtige luft og bestandig regn. Kiænder Bror en *Voluta* som heder *nullicedo*? *Scalaris* har ieg nylig kiøbt for 60 ducater, den er alt gemen, men den anden koster 4-500 ducater, og findes kun 2, en her og en i Engeland. Jeg gratulerer Dig M.B. til Doctors hatten, den ieg veed Du med fortieneste kand modtage. Høres intet om Doct. Kaehler? Endelig har ieg sent Linnæus beskrivelse og exemplarer af de forment 4 nye Genera. Bror faaer nu høre hvad hans Naade vil sige for got, men lad Dig ei videre mærke at ieg har skrevet der om. Det er nu lige meget, efter hans egne regler er ieg overbeviist om at det er rigtig, skjønt ieg i vis hensigt er af andre Tanker. Hr. Rolanders brev burde ieg og nu besvare, men undskyld mig K.B. thi tiden er for kort. At hans *Uddrag* kom for lyset ønskede ieg giærne og vilde giærne bidrage dertil. Jeg har talt med Mortier i Amsterdam, som har oplagt Reaumur's store værk hand vil ei giærne til at sælge pladerne, men dersom *Salvius* ved *Wetstein* adresserer sig til ham, har ieg søgt at bane veien, og troer det gaaer, thi hand kand trykke saa mange plader som hand vil. Dette er hvad ieg har kundet underrætte. Min ydmyge hilsen til alle venner, Din Kiære Bror, her Pfeifer, Solander, Anderstaet, etc. etc. etc. Lev vel Min K.B. og forglæm ei den som gjør sig en ære af at være

Din oprigtige
Ascanius.

Leiden d. 16 Septbr 1754.

P.S. Nær Du nu skriver mig til, maae Du gjøre dine brever saa smaae som mueligt, thi i England er stærk post porto. Cuno er rent desperat paa Linn. fordi hand ei endnu har giort et nyt genus der af, hvor til hand i et brev til Cuno har forbundet sig selv.

N.B. til Doct. P. J. Bergius.

Nr 13. Mi Frater. Spero literas meas ultimas 28 7br. 1754. ex Hollandia ad te justo tempore venisse. Dego jam 7mo mense in hac terra ubi saepius de Te cogitavi, tandem felici fato advenit Dr Schultz, per quem jucundam amicorum Upsaliensium memoriam recollegi, per illum scio Te Holmiae jam praxi incumbere & summus in arte accepisse honores, gratuor Tibi ex pectore intimo & fortunam opto tuis moribus & meritis respondentem, ultra mihi non datur. Varia quidem hinc habeo ex foro Medico & Hist. nat. Tibi referenda, accipe quae in promptu sunt. De utilitate *inoculationes* tandem convictus Tractatum de ea re conscripsi Hafniae quamprimum imprimendum, sed ex parte tantum. Jucundissimum est videre incredibilem istius operationis successum, Cujus subjectum nuper fuit Legatus noster L. Baro Rantzau, nullus per totum cursum ei adfuit morbus & pustulas circa vulnera habuit fere XVI, in facie duras, an totum. Incipiunt cogitare de Peste inoculanda, morbillio etc. sed risum tenentis amici. Tentamina in pecudibus infelicia fuere heic, infeliciora in Hollandia, juvat tamen experiri. Creditum semper fuit post observationes PEZZIONELLI Corallia ab animalibus extrui, de istis vero nil novimus, hypothesis tamen fuit. BACHERUS interim in tractatu anglis de

salibus, ubi pulchre experimentis hypothesin Linnæi confirmavit, corallia ad crystallisationes reduxit, quarum extremitates tantum inhabitant dicta animalia. Sed BÜTNERUS & post illum ELLIS S.R.S.Lond. ex occasione polyporum TREMBLEGI ulterius inquisivit in Corallinas Angliæ (:Sertularias:) & ope particularis Microscopii detexit, Polypos ejusdem generis has inhabitare, non tantum vero in extremitatibus, sed per totam longitudinem Lithophyti, multa habet conservata in spiritu, quæ ipse vidi, sed experimenta quamprimum in viventibus capiam in proximo littore. Refert etiam huc flab.ven.man.mort & alia ejusdem sortis, sed vix adhuc pro certo agnoscam, interim observatio pulcherrima ex recentioribus. Misi ad Linn. præterito autumnò nonnulla plant.nova gen. de quibus mihi nuper rescripsit, singularitatem unius maxime miratus est, *Chrysanthemum* crederes, sed structura plane est *Arctotidis*, partibus tamen inversis, *hoc vero novum est genus & ab omnibus distinctissimum*, inquit Lin. Scribo hac ipsa occasione ad illum, ut varia literaria nova indi experiri queas quæ tempus non permittit hic repetere. Collectiones variae & numerosae sunt heic in Angliæ, sed primariæ, ex quibus *Musæum britannicum* erigi debet, sunt in pessima confusione, ut nil ex iis videri queat, sed post decenium erunt credo in ordine, incipient enim quamprimum reducere, SLOANEI est potius farrago quam collectio nat. maxima pars laesa est & corrupta. Oxonium nil habet præter famam & pulcra aedificia. Londini dego semper inter Sicios R.S. qui saltem humanissimi viri sunt, & alternos conventus tenent vesperi, ibi de variis sermocinamur, monstrat quisq. simul suam Collectionem, in specie petrificata hic vidi adeo pulchra, ut nunquam crederem ni vidissem. Minerarum collectiones sat bonæ etiam dantur. in primis DNIUS DA COSTA judæus, sed vir curiosus jam a longo tempore in edenda historia foss.laborat, habet egregiam collectionem ab omni angulo orbis, sed Spatum a quartzo ante meum adventum non portuit discernere, bonus ceterum erit liber, si quando comparuerit, & plures species quam ullus alius habebit. Amat Wallerium & ut illum legeret meo svasu didicit germanicam linguam, sed exceptiones varias habet, *dantur heic Silices qui dant ignem & fermentant simul*, sed immaturi sunt. *Marmora etiam vidi omni respectu ita dicenda, quæ cum acidis non fermentant*. Unde patet, omnia systemata adhuc manea esse, quia non sat cognovimus ad rite naturam rerum intelligendam. Sed Medico medica. Nosocomia, ut notum, innumera fere heic sunt majora minoraq. sed in plerisq. Medici in tractandis aegris mihi non satisfaciunt, excepto tamen Variolarum Nosocomio, ad illa frequentanda marsupio opus est Croesiano, nam pretia sunt vere Anglica. In casibus scrophulosis cum secessu heic adhibent aquam marinam cum spongia usta. Aqua Calcis contra Calculum bene valet & nuper Edinburgenses illam in vesicam injicere inceperunt. Novi liqorem ex urina humana conficendum blandum & cito omnis generis calculos animales solventem, non dubito quia idem in vesica efficiat, sed experientia adhuc deest, ideoq. plura dicere non possum inpraesentiarum. Adparuit nuper liber Anglicus sat singularis, cui titulus est *Medica praxis deducta ex principiis Physiologiae & Pathologiae hujusq. nunquam applicatis*, auctore Dr SHEPPEARE. Ingeniosus est tractatus, sed caute legendus. Omnia in Physiologia ignota huiusq. quæ bene multa sunt, si non omnia ex *principio electrico* conatur explicare. Realitatem ignis primo demonstrat, cujus fons Sol est, a quo effluit & in quem refluit constanter, *circulatio sanguinis & calor vitalis* incipiunt in pullo ex incubatione, in aliis aliter ovocommunicatur *ignis* ex corporibus externis conductores ignis postea sunt nervi non electrici, domicilium tela cellularis. Agit in fluida repellendo & evaporando, in solida pulsatione, fibrae musculares sunt elasticæ, harum

quælibet tunica cellulari est vestita, quæ copiosissima est in ventre, musculus est expansio finalis nervorum a cerebro venientium, ignis adtractus ex terra voluntate determinatur in quemlibet musculum per conductorem : nervum. En motus muscularis explicationem. Novi autorem qui subtiliter & operose objectionibus scit respondere, sed in explicanda respiratione aqua plane ei hæret & nimis hypothetica fiunt omnia, ut facile conjicere queas. Relatio ad Societatem Scientiarum nuper data est a Medico Bathensi, in qua refert se habuisse aegrum Leucophlegmaticum, post omnia in vanum tentata, consilio nescis ejus, fritione cum oleo olivarum sanatus est aeger, nempe per 3-4 dies quolibet mane ante focum inungebatur abdomen & cura oleo per horam, incipiebat primo die urina curare, & sic continuabat evacuare lympham morbidam. Successit postea experimentum cum 2 hydropticis. Alius Dr Smith novum vult Specificum in hydrophobia, nempe succum recentem *Plantaginis quinquerivæ* ad aliquot cochlearia statim sumtum & continuatum per aliquot dies sequentes singulo mane, ut & 3-4 mutationes Lunæ. Folia incisa & mixta cum butyro curant Canes rabidos & animalia ab illis morsa. Fuit hoc a longo tempore remedium domesticum penes incolas Hiberniæ, quorum unus nuper ei arcanum detexit. Narravit mihi se vidisse bonum effectum hujus remedii, ubi moschus nil potuit. Arcanum VAN SWIETENII, quo Luem curat abiq. salivatione, audivi publicatum esse in Germania; quid sit adhuc ignoro. Novi Mercurium per repetitas coctiones in aqua ad XX vim excitandi salivationem amittere. Hæc sunt quæ festinanter potui in memoriam revocare. Non possum a Te, Mi Amice, heic expectare responsum quoniam per D.Schultz literæ navi mittuntur. Ero Parisiis initio Junii, si illuc literas mihi dare placet per unam aut alteram occasionem. Vale & fave
Tuo
Ascanio.

Londini Apr. 8. 1755.

à Monsieur Monsieur P. J. Bergius Docteur en Medicine à Stockholm.

Kjære bror! Jeg håper at mitt siste brev av 28 septbr. 1754 fra Holland er kommet til dig i rett tid. Jeg er nu på syvende måned i dette land, hvor jeg ofte har tenkt på dig. Endelig er dr. SCHULTZ kommet frem i god behold. Gjennem ham har jeg oprísket det behagelige minnet om mine venner i Upsala, og gjennem ham vet jeg at du arbeider energisk på å skape dig en praksis i Stockholm, og at du har fått høieste utmerkelse i ditt fag. Jeg ønsker dig til lykke av hele mitt hjerte og ønsker dig den medgang som din karakter og din dyktighet gjør dig fortjent til. Det er mitt høieste ønske.

Jeg har jo adskillig å meddele dig herfra fra medisinen og naturhistoriens område. Her er hvad jeg har for hånden.

Endelig overbevist om nytten av *inoculasjoner* har jeg skrevet en avhandling om dette emne som skal trykkes i Kjøbenhavn så snart som mulig, men bare delvis. Det er meget gledelig å se denne operasjons utrolige success. Underkastet den blev nylig vår sendemann L. BARO RANTZAU. Ikke noen sykdom tilstøtte ham under hele behandlingen, og av små bylder omkring sårene fikk han ca. 16, hårde på overflaten, det var det hele. Man begynner å tenke på å inoculere pestis, morbillus etc., men vent med latteren, venner. Forsøkene på kvæg falt uheldig ut her, uheldigere enda i Holland, men det er nyttig å forsøke.

Efter PEZZONELLI's iakttagelser har man alltid ment at korallene bygges op av dyr. Om disse ting vet vi virkelig ingen ting; men det er iallfall en hypotese. Imidlertid har BAKER i en avhandling om Englands salter, hvor han ved eksperimenter har gitt en smukk bekræftelse på LINNÉ's, ført korallene tilbake til krystallisasjoner, og det er bare i disses ytterdel er de

nevnte dyr holder til. Men BÜTTNER og efter ham ELLIS, S.R.S London, har i anledning av TREMPLEY's polyper anstillet ytterligere undersøkelser angående Englands Corallinae (Sertulariae), og ved hjelp av et spesielt mikroskop opdagede han at polyper av samme slekt bodde i disse, og det ikke bare i ytterdelene, men i hele lithophytens lengde. Han har mange konservert i spiritus, som jeg selv har sett; men jeg skal så snart som mulig gjøre prøver med levende materiale på nærmeste strand. Herhen regner han også flab. ven.-man.mort. og annet av denne art; men jeg skulde ennå ikke kunne anse dette for godtgjort. Imidlertid er iakttagelsen den fineste av de som er gjort i senere tid.

Sist høst sendte jeg LINNÉ noen nye planteslag, som han nylig har skrevet til mig om; særlig fant han én meget eiendommelig. En skulde tro det var en *Chrysanthemum*, men strukturen er tydelig *Arctotidens*, dog med enkelte ulikheter. Dette er sikkert en ny slekt, skarpt adskilt fra alle andre, sier LINNÉ. Jeg skriver ved denne samme anledning også til ham, så at du hos ham kan få greie på adskillig nytt fra den lærde verden som tiden ikke tillater å gjenta her. Det er adskillige rike samlinger her i England, men de fortrinligste, de som har gitt årsak til opprettelsen av *British Museum*, er i den verste forvirring, slik at ikke noe av dem kan sees. Men i løpet av et deseniium tror jeg de vil være i orden; for man skal begynne ordningen så snart som mulig. SLOANE's er snarere en broget forblanding enn en naturhistorisk samling; størstedelen er sterkt beskadedet. Oxford har ikke noe annet enn sitt ry og sine vakre bygninger. I London er jeg stadig sammen med R.S. medlemmer, som iallfall er meget elskverdige menn, og som i tur og omgang holder aftenmøter. Der passiarer vi om forskjellig; samtidig viser hver sin kolleksjon; særlig av petrifikater har jeg her sett så vakre ting at jeg ikke vilde tro det om jeg ikke hadde sett det. Det gis også ganske gode mineralsamlinger. Først og fremst har herr Da Costa, som er jøde, men en interessant mann, alt i lang tid arbeidet med å utgi en Fossilenes historie. Han har en utmerket samling fra hver krok av jorden; men skjelne spat fra kvarts kunde han ikke før jeg kom; boken vil imidlertid bli god, om den noen gang kommer, og den vil ha flere arter enn noen annen. Han er begjært for WALLERIUS, og for å lese ham har han på mitt råd lært tysk; men han opfører adskillige undtagelser. Her gis kiselstener (*silices*) som slår ild og samtidig reagerer; men de er kommet for tidlig til verden. Jeg har også sett marmorere som i enhver henseende må kalles så, men som ikke reagerer med syrer [1]. Herav er det klart at alle systemer ennå er gale, fordi vi ikke vet nok til den rette forståelse av naturen. Men til lægen om lægens. Som bekjent er her nesten utallige større og mindre sykehus; men på de fleste finner jeg ikke lægenes behandling av de syke tilfredsstillende, undtatt dog sykehuset for koppesyke; for å besøke disse sykehus trenges det en Cræsus' pengepung; for prisene er i sannhet engelske. I scrofuløse kasus bruker man med hell sjøvann med brent svamp (*spongia usta*). Kalkvann er meget virksomt mot urinsten, og nylig begynte edinburglægene å injisere det i urinblæren. Jeg kjenner til en deilig væske som lages av menneskeurin, og som hurtig løser op alle slags animalske stener; jeg tviler ikke på at den har samme virkning i blæren; men forsøket er ikke gjort enda, og derfor kan jeg ikke si mere for øieblikket. Det kom nylig ut en ganske merkelig engelsk bok hvis tittel er: *Lægepraksis på grunnlag av fysiologiens og patologiens hittil aldri anvendte prinsipper*; forfatter er dr. SHEBBEARE. Avhandlingen er skarpsindig, men må leses med kritikk. Alle hittil uløste spørsmål i fysiologien — og det er jo mange — forsøker forfatteren å forklare, de fleste ut fra det *elektriske prinsipp*. Først påviser han ildens eksistens, hvis kilde er solen, fra hvilken den

strømmer ut og i hvilken den stadig strømmer tilbake; *blodets sirkulasjon* og *livsvarmen* begynner hos kyllingene med rugningen; ellers overføres på forskjellig vis *ilden* til egget fra de ytre legemer. Senere er de ikke elektriske nerver ildens ledere; dens bolig er cellevevet. Dens virkning ytrer sig i fordriving og utdamping av væskene, i en fast pulsering; muskelfibrene er elastiske, og hver enkelt av dem er klædd med en celleskjorte, som er tettest i maven; muskelen er den endelige utbredning av nerver som kommer fra hjernen. Den fra jorden tiltrukne ild føres av viljen til hvilken som helst muskel gjennom lederen σ : nerven. Der har du forklaringen på muskelbevegelsen. Jeg kjenner forfatteren, som kan gi spissfindige og anstrengte svar på innvendinger; men når det gjelder å forklare respirasjonen, blir han stående ganske fast, og alt blir altfor hypotetisk, som du nok skjønner.

Det er nylig sendt en beretning til Videnskapenes Selskap av en læge i Bath, i hvilken han forteller at han nylig har behandlet en syk leukoflegmatiker; efter at alt var forsøkt forgjeves, blev den syke helbredet — på hvis råd vet jeg ikke — ved gnidning med olivenolje; en morgen hver 3-4 dager blev nemlig maven og leggene inngnidd med oljen i en time foran varmen; alt første dagen begynte urinen sin helbredende virkning, og således fortsatte de å skille ut den syke lymfe. Senere lyktes forsøkes med to vattersottige (*hydropici*).

En annen, dr. SMITH, mener å ha et nytt lægemiddel når det gjelder vannskrekk, nemlig frisk saft av *Plantaginis quinquerivia*, inntil 3-4 skjeer tatt straks og så gjentatt én morgen hver 3-4 dag i 3-4 månedskifter. Blader som er skåret over og blandet i smør (*butyrum*) kurerer gale hunder og mennesker og dyr som er bitt av dem. Dette har i lang tid vært et nasjonalt lægemiddel hos innbyggerne i Irland; og en av dem åpenbarte ham nylig hemmeligheten. Han fortalte mig at han hadde sett gunstig virkning av dette lægemiddel hvis moschus ikke duget. VAN SWIETEN's arcanum, hvorved han helbreder lues, idet han opgir saliva-kuren, har jeg hørt er publisert i Tyskland; hvad det er, vet jeg ennå ikke. Jeg vet at mercurius ved gjentatte, til 20, kokninger i vann, mister evnen til å fremkalle saliva.

Dette er hvad jeg i farten kan huske. Jeg kan ikke vente svar fra dig her, kjære venn, da brevet blir sendt med skib med herr SCHULTZ. Jeg skal være i Paris i begynnelsen av juni, om du ønsker å sende mig et brev dit ved en eller annen leilighet. Lev vel og glem ikke
London 8 april 1755.
din Ascanius.

[1] Åpenbart dolomit (eller magnesitt). Th. V.

Nr 14. Min Kiære Broer. Da Hr. Dir. Meier just reiser maae ieg ei undlade at skrive dig et par ord. Jeg er endelig som Du ser kommen hiem men endnu i confusion paa alle sider. For nogle dage siden var ieg om bord paa den combinerede Flade og traf der mod formodning Dr. Kähler, saa gaaer det os omsvævende i denne værden. Det er mig meget kiært at det gaaer K.B. vel og hører ieg Du er Practicissimus i Stockholm. Praxis har og forhen behaget mig mere end nu, formodentlig bliver den og ei min Sag saa egentlig uden blant gode Vänner. Jeg har forige Vinter levet ræt fortrolig med v. Svieten i Wien han lever magnifiquere end nogen Medicus nu i Europa, fortjærende 30 000 Gylden aarlig. Siden min hiemkomst har ieg prøberet hans mercurius spiritus med god nytte in Siphilitide.

I Italien levede ieg 16 maaneder og har repeteret alle Donatis experimen-

ter med ham selv og har ladet fiske Coraller som jeg conserverer med Polyper paa spiritu, Kand ieg tiene Dig for høiere stød med et lidet stykke, da lad mig det vide. Det er ingen tvil at jo den hele Classe som ere haarde og fermenterede generes paa samme maade som Conchylier, men de hornagtige Væxer i søen ere ei endnu at determinere.

Jeg vilde og kunde skrive dig endnu en haaben til, men dette skier hos Mad. Arbien som lader dig venlig hilse, Lover dig altsaa mere en anden gang og ordentigere vøntende tillige at see noget fra Dig, af Din

oprigtige Broder
Ascanius.

Kiøbenhavn d. 12 August 1758.

à Monsieur Monsr le Docteur Bergius à Stockholm.

Nr 15. Min høitærede K.Broder. Dog er det endelig tiid at begynde vores saa længe afbrudte brev vœxsel paa nyc. Jeg haver dog ofte tænkt, du burde besvare din gamle og beste svenske vens brev (:thi saadan bør ieg dog virkelig kalde K.B.:) men immer er det blevet opsat. deels fordi ieg i nogle aar ei har haft megen leilighed til noget nyt at gjøre og opdage, dels for andre embeds forrætninger og hindringer. Forige høst havde ieg allerede i sinde at sænde det her høi føiede hefte af mine *Iconibus rer.nat.*, men det meget stormende Veirligt gjorde det tidligere end sædvanligt for silde.

Midlertiid seer ieg med fornøielse at K.B. ræt brillerer udi Eders *handlinger*, ved mange vakre ting, men ieg seer og tillige med megen misfornøielse paa Videnskabens vegne at alle ting bestandig omdøbes e.g. hvorfor skal nu endeig *Teredo Chrysodon* være *Sabella*, *Si pro lubitu cum nominibus semel iterumq datis ludere liceat, quid tandem in re incerta restat?*

Jeg har i middellanske Søe seet adskillige af disse dyr levende og er det ei vel mueligt uden i stato vivo, at sige noget tilforladeligt om dem.

Dette første hefte af *Iconibus* er da en Prøve paa hvorledes ieg vilde determinere species ved Teigninger efter naturen, og skjønt de ei maatte være saa fuldkomne, som ønskedes, vil det dog være mig satisfaction nok, om de maatte behage K.B. og andre Kiøndere hos Eder. Jeg har og tilsændt vores gamle Præceptor og Lærere h:r v. Linné et exemplar, men ei endnu hørt noget fra ham igien, Linneus og Bufon regner ieg for vores hoved auctores paa nærværende tiid, og det, som ieg mener med føie, endskjønt en hver af dem have arbejdet paa sin maade.

Efterat Mineralogien nu i flere aar har været min hovedsag, og ilden temmelig fordærvet mine øinne, vil ieg nu søge en forandring, ved at occupere mig med det vaade Element og dets Alstere. Til den Ende foretager ieg nu en Reise til Christiansand for at examinere og lade teigne Fiske og andre *Corpora marina*. Dersom K.B. har udi dette fag af Nat.hist. noget særdeles at erindre, vil dine tanker her om være mig meget behagelige, og om Linneus vil gjøre det samme, skal det være mig meget kiært, hvilket K.B. da vilde lade hr Ridderen viide.

Dette breve og bogen gives til h:r regeringsraad Faxel, som besørger det fremsent, formodentlig ved Consul Rahling i helsingør.

Blant de fra Arabien hjemkomne ting findes en del species af *Cochelien*. som ere rare e.g. *Strombus fusus* etc. her af har ieg nu vel ei tiid mere for min reise at opsøge noget for dig, men ieg skal see der hen at saadant kan skee her næst, i forventning at det er K.B. til fornøielse. Det er beklageligt at af de udsente til dette store Værk, og for os maaske for stort, saa mange paa reisen ere bortdøde og derved saavel Observationer som teignin-

ger og Samlinger blevne mindre nyttige, Men man vil dog see der hen at det mueligst best kan vorde anvendt. Jeg er høitærede K.Broders

Charlottenborg d. 20 mai 1768.
oprigtige Ven og tiener
Ascanius.

Min adresse er som sædvanlig paa Kiøbenhavn.

NB til Profess. P. J. Bergius.

Nr 16. Min høitærede K.Broder. Din seneste ærede Skrivelse bekom ieg for nogle Maaneder siden, da ieg endnu var i Norge. Jeg har der tilbragt 7 Maaneder af forige Aar in obs. Marinis og troer det vel være dig ei ubetydeligt at erfare noget om mine samlinger og i agt tagelser. Mollusca og øvrige *producta marina* haver ieg med en egen der til inrættede Trall, omtrent som den der bruges til Coraller i Middelhavet, fra 20 til 150 fv vand opfisket og dem alle udi deras eget element forelagt Teigneren hvor ved ieg har produceret omtrent 30 teigninger af bekjante og ubekjante ting, naar disse med Tiden blive publici juris, kan man dømme om forskiellen mellem deras tilstand, som de almindelig hid til have været betragtede, og den som de have viset sig for mig in statu vivo. Ved disse fiskene, om de saa kan kaldes, findes havets bund til juni maanedes udgang at være meget koldere end Søen, men der imod om høsten ø: efter 7br meget varmere end havs vandet, dette forhold sig ei saaledes i Middelhavet, da nu mange af disse dyr leve paa bunden allena og komma fast aldrig op i vandet, forsaarsages ved deras fiskning om Sommeren den uleilighed at de ei kan holde sig levende fordi vandet er dem for varmt og om høsten for koldt. Juli og August ere altsaa de 2:de egentlig beqvemme maaneder for dette fiskerie.

Jeg har ex genere Labri fundet fiske hvis farve ere saa høie at kunsten dem knapt følge, ja nogle af disse have den besynderlige egenskab, at farverne endog blive høiere mod døden, men falde et øjeblik efter. Et sp.patella som holder sig allene paa Taren (:fuc.siop.:) er bestraalet med den høieste lazur farve paa Violet bund, et prægtigt syn! men som ei varer længer end livet. Overalt bør *Cochil.beboere* mere tages i betragtning, end hid intil skeet er.

Til K.B. anselige bogsamling gratulerer ieg dig ret meget. Jeg haver og et bibliotek her ved Cabinetet, hvilket skjønt public tiener mig som privat, og er for nat.hist. temmelig complet. Du er altsaa endnu en stor Urte Slugere! ieg vilde sige Elskere, ieg derimod har i 10 aar ei tænkt paa botaniken, da samlinger som ieg med flid gjorde paa mine reiser mest in Europa australi, samt i Leiden. London og Paris tiene mig i lang tiid til intet, de have dog virkelig kostet mig endel penge, dersom K.Broder har lyst at kiøbe dem af mig, vil ieg med 300 rdr afhændige dem, og troer ieg at en botanist vil ei være misnøiet med kiøbet, quid tibi videt?

De Marina, som K.Broder forlaenger har ieg vel samlet en deel af, dog mest in spiritu, men ieg reiste saa silde fra Norge at ieg intet kunde føre med mig over land, og nu agter ieg volente Deo at reise op igien, der ieg skal opfylde dit ønske.

K.Broder kan alle tider skrive mig til paa Kiøbenhavn, og vil ieg have dig recomenderet overbringeren af dette den unge Assessor Helzen som reiser paa Berg Sager og er et vakkert ungt Menneske. flittig hilsen til din H:r Broder og alle gode venner i Egnen. Jeg er Min K.Brod.

oprigtige ven og tiener
Ascanius.

Charlottenborg d. 5 april 1769.

NB til Prof. P. J. Bergius.

Nr 17. Høitærede K.Broder. Dette sker for at recomendere K.Broder et ungt Menneske af got haab M:r Rasmusen, som for kort er her fra reist og agter nogen tiid at opholde sig inter Musas Svecicas, for Nat.hist. og Medicinens skyld. Jeg seer at vores gamle Sodalis Hr Schultz har ladet sig omdøbe eller nobilitere, dat Galenus opes et simul honores, hos Eder mere end nogen anden stædes, gak nu Du hen og gjør lige saa, thi for mig er det forsilde, som udi saa meget andet, e.g. denne reise som ieg nu gjør burde og ville ieg have gjort for 10 Aar siden. Jeg har nu i 5-6 Maaneder leget paa denne kant af Norge, hvor Marina naturalia blive ret anseelige, men det vil knap lade sig gjøre at ieg kommer længere. For at dømme om noget vil allene sige, at ieg her nu har fundet alle Species Asteriarum som Lin. haver og et par nye, item fast alle echinnos, hvem skulde vente saadanne ting paa vore koster og kolde vande?

Jeg beder at hilse h:r v. Engestrøm hans brev og forteignelse ere mig sente fra Kiøbenhavn saa snart ieg kan komme hjem vil have den fornøielse at sende ham nogle vulcanica Islandica. Her findes et Sp. Alcyonii hvis ben aldeles ligne Zeolithens, saa den maaske bliver et petretactum sær den ferøiske? Et Sp. Ophidii som kaldes *Silde Tust* og er 5-6 al lang findes her, en meget rar og anselig Fisk, men ieg har ei endnu seet den levende. En teigning der af kommer ud udi de Actis hafniensib. med første.

Hils alle gode venner, Lev vel K.Broder! og troe mig at være som fra gamle tiider

Din oprigtige Ven og Broder
Ascanius.

Bergen Mai 24 1770.

NB til Prof. P. J. Bergius.

Nr 18. Da Jeg nu er beliggende ved Verdens ende saa haver ieg og fast afladt fra ald literarisk Corresp. og søgt at glemme alle videnskaber saa vidt mueligt og tilladeligt, thi da ieg for 12 aar siden just var ferdig med mine Nat.hist. Reiser og skulle bruge mine med stor bekostning (:som gaar til 7000 rdr:) møie og farer i 3 aar samlede tegninger, der vel aldrig tilforn efter naturen have været tegnede etc. førtes ieg af Skiebnea fra havet til Bergene og maatte antage en ganske anden troes bekiendelse først paa Kongsb:g, som primus i Ob.Berg-amtet og siden som B.hauptm:d her Nordenfields, som vel er mit føde stæd, men fra hvilket ieg nogle og 40 aar havde været horte, Sic redit ad.....

Nu er da alt dette forbie, og Herren 60 aar, følgelig alt det passerte lige meget — en drøm —

Af de foromtalte Tegninger af Fiske og andre hav-alster, der beløbe sig 120 omtrent, har vel udgivet 40, men ieg erkjenner de 2:de siste Hefter ei for mine værende af Maieren i min fraværelse ganske fordærvede, og her med maatte ieg ende i dette Fag, som forhen var mit kald. Vores berømte Muller, som skulle besørge Flora Dan. tog vel atter fat her paa men han blev snart kied her af og vente sig igien til sin Microcosmus — Sagen er og ei for nogen god dags Pilt.

Nu har vel en D.Bloch i Berlin for en tiid siden skrevet mig, at han vil tage fat paa Ichtyolog. og vil have Tegn. hos mig etc. Maaske ieg kan tiene ham i noget.

Her fra har p.t. intet at sende Min gamle Ven, der maatte være behageligt, men at Overbringeren hr Major v. Horneman dog ei skal komme tomhændet ganske, følger et st. af vores *Cobolt glans* hvor af Smalt etc. nu gøres, skient med hvad fordel er uvist —

Nu lev da vel Mon cher Ami og vær hilset paa vor gamle Upsala fason —
Tronhiem jan. 12. 83. Ascanius.

Dersom Man ville sende mig noget ad Nova literaria etc. kan det leveres til Kiøbman Peter Hammer i Stokhl med adresse til Kiøbm:d Peder Falk i Tronh.

NB til Prof. P. J. Bergius.

Brev fra Bergius til Ascanius.

Nr 19. Sir I am very much obliged to You, my Dear Sir, for your favourable remembrance of an old Friend of Yours, even at Your very first arrival at Copenhagen. I am very glad of apprehending that You once happely have finished your long and troublesome travels in different foreign countries. Considering Your natural inclination and Your infatigable application to the inquiry into natural things, the publik does promise himself very much of Your endeavours in that branche of science. I hope that Your labours within few Years will reestablish in the Kingdom of Dannemark the Natural history, which science indeed formerly was greatly cultivated by your worthy ancestors. I give You great many thanks for Your good promises of some beautiful Lithophytas, which You have collected Your self in italy. Receiving such a curious Colection by your kind hand, I shan't fail to put still an higher prize upon it as mark of Your Friendship. Realy I long prodigiously for to see if possible in dried up examples, the animals of Lithophytas, about which matter our Authors so much have disputed & querelled. Still I should not be able of observing these animals, You will by granting me your promise, allways augment my small natural Collection. If You are so much at leizure, as to think on herbs, I beg You would give me some news about that matter, and if You could miss any examples, I return You thanks and promise to be in services of that kind allways at your commands. Dr Oeder ought even to have collected a good deal of rarer plants upon his voyages in Norway and the Ilands of Dannemark.

I am with much affection and friendship

Sr

Your most obidient humble serv:t

P. J. Bergius.

Stockh. the 17th Nov. 1758.

à Monsieur Mons. Pierre Ascanius, Medecin à Copenhague.

Brevveksling med Johan Ernst Gunnerus

Denne brevveksling er utgitt av Ove Dahl: Biskop Gunnerus' virksomhet fornemmelig som botaniker etc. Tillæg II. Hefte 1, 3 og 6. *Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter*. 1895. Nr 3, 1897 Nr 4, 1900 Nr 4. Trondhjem 1896, 1897, 1900.

Brev fra Ascanius til Gunnerus.

Nr 20. Charlottenborg 7 august 1762. Dansk. Nr 478. 1897 p. 60-62.

Nr 21. Bergen 6 januar 1770. Dansk. Nr 730. 1900 p. 74-75.

Brev fra Gunnerus til Ascanius.

Nr 22. (Trondhjem) 23 oktober 1762. Dansk. Nr 261. 1895 pr. 179.

Brevveksling med Morten Thrane Brünnich

I det Brünnichske arkiv, som nylig er overført fra Danmark til Norge, foreligger der utvilsomt et stort materiale av interesse for bergverksdriften i Norge i eldre tid og for det foreliggende emne. Av brevvekslingen med Brünnich er såvidt vites bare et bruddstykke av et brev utgitt, nemlig av C. A. Goch: Om nogle Zoologien vedrørende Haandskrifter. *Naturhistorisk Tidsskrift* 3. Rekke 11. Bind p. 249-266. Kjøbenhavn 1877-78.

Brev fra Ascanius til Brünnich.

Nr 23. Trondhjem 6 januar 1782. Dansk. p. 262.